БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1965 ч. ИЮЛЬ 7 СРЕДА № 158 (6175).

Өртээ 2 көп.

Делегейниң Москвада IV кино фестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга

Делегейниң Москвада IV кинофестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга Совет Эвилелиниң чазааның өмүнээзинден чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Кижилерниң угаан-бодалынга болгаш сагыш-сеткилинге аажок улуг салдарлыг кинонуң уран чүүлү ам кижи төрелгетенниң угаан-бодал амыдыралында онза чугула черни ээлеп турар.

Тайбыңның болгаш социал депшилгениң идеяларын боттарында сиңниктирип боттандырган депшилгелиг кино уран чүүлүнүң чогаалдарын совет кижилер бедии-биле үнелеп турар. Кижиге ынакшыл, ооң тургузукчу күш-ажылынга болгаш кедилиг келир үе дээш демиселге хүндүткел, сагыш-бодалдың арыг-силиг болгаш чаагай чоруу сиңниккен талантылыг болгаш шынчы фильм бүрүзү бистиң үевисте аажы-чаң болгаш эстетика талазы-биле улуг үнелиг болуп бар чыдар. Моон ужурунда ниитилелдиң мурнунга, кижилерниң мурнунга чурукчунуң харыысалгазы бөгүн аажок улуг.

Делегейниң Москвада «Кино уран чүүлүнүң чаагай чоруу дээш, улустар аразынга тайбың болгаш найырал дээш» деп лозуң-биле эртип турар кинофестивалы кино уран чүүлүнүң улам ыңай чечектелиринге, улустар аразынга найыралды, кайы-кайызын билчир чорукту болгаш культурлуг харылзааларны быжыглаарынга идепкейлиг идиг бээр дээрзинге совет хөй-нинити идегеп турар.

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

Делегейниң IV кинофестивалы ажыттынган

МОСКВА. (СЭТА). Делегейниң IV кинофестивалы июль 5-те Москва Кремлиниң съездилер ордузунда ажыттынган. Делегейниң кино уран чүүлүнүң бо калбак төлээлелгелиг көрүлдезинде 67 чурттарның кинематографистери чыылган. 53 күрүнелерниң, КНО-нуң болгаш ЮНЕСКО-нуң фильмнери чогаадыкчы маргылдааның киржикчилери болур. Жюриниң тургусканы 17 шаңналдар эң не төлептиглерниң шаңналы болур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кинематография талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. В. Романов кинофестивальды эге сөзү-биле ажыткан. Кино уран чүүлүнүң Москва чыыжының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң ат салганы, Совет чазактың байырлыг чагаазын ол номчаан.

Делегейниң IV кинофестивалы ажыттынган, ынчангаш конкурс фильмнерин көргүзүп эгелээр.

Хоорай биле көдээниң кады ажылдажылгазы

Хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турарлар. Ынчангаш ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилелин улам ыңай быжыглаары болгаш хөгжүдери — бөгүнүң эң-не чугула айтырыгларының бирээзи. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң дугайында СЭКП ТК-ның март Пленумунуң салган сорулгалары бүгү улустуң күженишкинин негеп турар. Көдээ ажыл-агый машиналарының бүдүрүлгези колхозтарны болгаш совхозтарны эки кылдынган, быжыг, бедик бүдүрүкчүлүг машиналар-биле хандырар, ынчаарга тудугжулар — көдээге чүгле бүдүрүлге тудугларын эвес, харын хөй-хөй чуртталга бажыңнарын, клубтарны, эмнелгелерни, школаларны тудуп кылыр хүлээлгелиглер.

Бистиң республиканың, ылаңгыя Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери, транспорт организациялары көдээ ажыл-ишчилер-биле харылзаазын улам-на экижидип турар апарган. Ол дээрге хоорай биле көдээниң эрге-ажыктарын ханызы-биле медереп билип турарының херечизи-дир. Хөй-хөй бүдүрүлгелер мурнундагы эгелеп алган чаңчылын ёзугаар колхоз болгаш совхозтарны шефтеп турар. Чүнүң-даа мурнунда, олар хөй күш үнер ажылдарны механизастаарынга дузалажып, а дүжүт ажаап алыышкынының изиг түлүк үези келирге, тараа, ногаа шөлдеринге барып ажылдап, чамдыктары тракторларны болгаш комбайннарны башкарып кириптерлер.

Бо дээрге бедик харыысалгалыг болгаш чугула сорулга дээрзин кажан-даа утпас ужурлуг бис, ынчалза-даа ол-ла бүгү ажыл-херектер чамдыкта эреңгей, таварылга хевирлиг болуп турарын айтыр херек. Хөй нурууузунда-ла шефтээшкиннер болза, ажыл-агыйга материалдыг болгаш күш-ажыл талазы-биле дуза чедирери-биле кызыгаарлаттынып каар. Чижээ, колхозтуң даргазы бүдүрүлгеге чедип келгеш, ажыл-агыйынга чүлер хереглеттинип турар дугайын чугаалаар. Бүдүрүлгениң удуртукчулары чыглы каапкаш, колхозка херектиг кандыг чүүлдерни дузалаарын чугаалажыр. Ынчалза-даа колхоз биле бүдүрүлгениң харылзаазы оон соңгаар уттундуруп каар, азы дараазындагы ужуражылгага чедир соңгаарлаттынар. Ол дээрге канчап-даа шын эвес. Ол ышкаш, шефтеп турар бүдүрүлгелер хөй-хөй чугула айтырыгларны, чижээ, колхозтарга болгаш совхозтарга культура-массалыг база спорт ажылдарын организастаарынга, көдээ суурларны чаагайжыдарынга, мурнакчылар-биле ужуражылгаларны эрттирерин ге дузалашпайн турар.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери көдээ ажыл-агыйны, көдээге культура амыдыралын көдүрерин ге бодунуң киржилгезин бүгү талалыг болдуруп, ону чаа-чаа арга-хемчеглер-биле байыдары чугула. Амыдыралдың негелдези-даа ындыг.

«Көдээ электро-тудуг» коллективи биле «Х Улуг хурал» колхозтуң канчаар харылзажып турарын ап көрээл. Электро-тудугжулар көдээ ажыл-агый ажылдарын чорударынга, машина-чепсекти, дериглелерни септээринге база эптеп тургузарынга бодунуң көдээ өнүктеринге үргүлчү дузалап келген. Олар колхозка «Беларусь» тракторну, янзы-бүрү тудуг материалдарын берген, кызыл булуңну, көргүзүг самбыразын дерип кылган. А колхоз бодунуң ээлчээнде, Кызылда өнүктеринге база-ла дузалап турар.

Чоорту-ла, оларның харылзаазы коммунистиг кады ажылдажылгаже шилчип бар чыдар. Чүнүң-даа мурнунда, электро-тудугжулар биле колхозчулар күрүне планнарын долдур болгаш ажыр күүседири дээш, а ол ышкаш политкижизидилгелиг база культура-массалыг ажылдарны экижидери дээш боттарының күженишкиннерин каттыштырар деп сорулганы салып алганнар.

Тыва автоэргелелдиң автотранспорт контораларының коллективтери Тандыда «Революцияның чалбыыжы» көдээ ажыл-агый артелинге хөй удаа дузалап келген. Олар колхозка ыяш сөөртүр машинаны берген, 200 ажыг кубометр тудуг ыяжын сөөртүп чедирген, колхозтуң кызыл булуңунда радиоприёмникти септээн болгаш оон-даа өске чүүлдер-биле дузалаан. А кажан колхозчулар маёвка кыла бергенде, транспортчулар оюн-концерт көргүзүп бээр дээш бо-ла чеде бээрлер.

Партияның хоорай болгаш район комитеттери, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугнуң, транспорттуң, колхозтарның, совхозтарның болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкынының партия организациялары хоорай биле көдээниң аразынга быжыг харылзааларны доктаамал тургузары дээш ажылды удуртур, чаа-чаа арга-хемчеглерни дилеп тывар херек. Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарынга эң чугула чүүлдер болур—электрификацияны, хову-шөлдерниң суггарылга хандырылгазын таарыштырарынга, мал болгаш чер ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизастаарынга, техниканы болгаш дерилге херекселдерни шын ажыглаарынга дээш өске-даа ажылдарга бүдүрүлгелерниң дузазын колхозтар болгаш совхозтар манап турар. Хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарының культуразын бедидеринге, чурттал-га амыдыралының деңнелин экижидеринге база партия, профэвилел, комсомол организацияларының политиктиг болгаш организакчы ажылын сайзырангайжыдарынга ол кады ажылдажылга, бот-бодунга дузалажылга улуу-биле дузалаар.

Кол кичээнгейни экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларже угландырары чугула. Ол ышкаш, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны болза, бүдүрүлгениң депшилгелиг аргаларын өөрензин, ажылды эки организастаарын шиңгээдип алзын дээш, бодунуң район салбырларынга, септелге-техника мастерскаяларынга дузалаарын база-ла экижидер херек.

Хоорайларның ажылчы чоннары көдээ ажыл-агыйның негелде-хереглелдерин кезээде-ле сагыш-сеткилиниң ханызындан хүлээп ап турар. Бо дээрге бистиң амыдыралывыста боттуг чүүл-дүр. Биске янзы-бүрү аъш-чем продуктулары болгаш үлетпүрге чиг-эт улам-на көвей болзун дээш, чурттуң экономиказын быжыглаары дээш ажылдап турар болгай бис. Чоннуң чаагай чоруунуң дугайында чугаа болуп турар-дыр, ынчангаш ол дээш чүткүлдүг ажылдаары —эргежок чугула сорулга.

ЧУРУМАЛ

ЧЕМПИОН

1959 чылда Кайгал-оол адашкылар Өөкке көжүп келген. Алыс чурту Хөнделең. Аңаа «Кызыл тук» колхоз тургустуна бергенде, Кайгал-оол колхозка киргеш, мал малдап турган. Сөөлзүредир колхозтуң баазазынга «Барлык» совхоз тургустунган. Ынчан «Өөк» совхоз хой кадарар дуржулгалыг кижилер хереглеп турар деп дыңнааш, Кайгал-оол ынаар көжүп чоруур деп шиитпирлеп алган. Оглу Шыван база-ла кады чорупкан. «Өөк» совхозка келгеш, адашкылар ийи кодан хураганнар хүлээп алган.

Шыван ооң мурнунда тускайлаң мал малдап чорбаан, ынчангаш баштайгы кыш берге болган. Кожазы кыштагга турган адазы оглунуң аалынга үргүлчү кээп, хураганнарны кыжын канчаар кадарарын, ажаап тежээрин аңаа айтып берип турган.

Шыванның кадарган хойлары баштайгы хураганнарны 1961 чылда берген. Кыжын улуг хар чагган, мал чеми чедишпейн баарга, харны далбыйлап тургаш, хойларны кыш ажырган. Арган тогдулар төрүүрге оолдары ырбыска, харыынзыргай болур. Хой оолдап турда аныяк малчын кадайы Бүүрек-биле ийилээ дүне безин уйгу удувас, кажаа-биле өг аразынга үзүк чок аргып, чаш хураганнар дажыглап хонар. Шак ынчаар кызып ажылдап турза-даа хураганнар хорамчалыг болган. Чүс хойга онааштыр 80 хире хураган алдынган. Малчын болурунче бодунуң баштайгы базымнарын Ооржак Шыван ынчаар эгелээн.

1963 чылдың чайы эгелээн. Ооржак Кайгалоолович хоюн кыргыдары-биле совхоз төвүнде кыргылда пунктузунга сүрүп эккелген. Адазы база-ла хойлары-биле кады ында турган.

— Машина-биле кыргыыр чүве-дир моң, оол—деп, ашак чугаалаан.

— Амыр чүве дижирил чоп?—деп, оглу оон айтырган.

— Орта-ла ужурун билбедим. Аңаа хачы-биле кыргаанда дүгү бе, кежи бе деп тудуп көрүп тургаш, кыргыыр болгай. А бо электрилиг чүвең дээрге чүгле хылыраар, ону туткан кижи канчаар-даа чай чок. Ынчангаш хойларны кезери хөлчок-тур.

Кажаа иштинде ийи эр электрилиг хачы-биле хой кыргып турганнар. Шыванны көрүп кааш, оларның бирээзи мынча дээн:

— Бо электрилиг хачыларны туткаш, кыргып эгелээр-ле болгай. Хой эккелген кадарчылар боттары кыргыыр чүве дидир.

— Мен-не ону ажыглап билбес кижи мен—дээш, Шыван хүлүмзүрүп каан. Хойларны бөле кажаалапканда, зоотехник Сметанина чедип келгеш, малчыннарга мынча дээн:

— Совхозта кыргылда агрегадын тургускан. Моон соңгаар бүгү хойларны электрилиг машиналар-биле кыргыыр апаар бис. Кижи бүрүзү бо магалыг машиналарны өөренип алыр херек. Бүгү хойжулар электрилиг машиналар-биле хой кыргыырынче кирер-дир.

Зоотехник улусту агрегатка чедире бергеш, машиналарны ажылдадып, оларны канчаар ажыглаарын айтып берген. Ооржак Шыван база-ла бир хойну туткаш, тепкиленмес кылдыр, даваннарын хүлүп алган. Хачыны хой дүгүнге аппарып чыпшыр туткан. Көңгүс албас мындыг. Чанында турган эрлер чир-шоң дүшкен.

— Э-э, бо-даа көңгүс тек эр-дир. Оода ажылдадыр чүвезин эргээң-биле базывыттаан!

— Оозу кайда чүвел, оолдар?—деп, Шыван кайгап айтырган.

— Чанында чагыда турган чүл!

— Манефа Александровна!—деп, Шыван кыйгырган. — Ажылдадып берип көрем.

Зоотехник келгеш, чагыда кнопканы салаазы-биле базыптарга, электрилиг хачы хылырткайны-ла берген. Бистерниң кезип турары мыныңай каракка көзүлбес.

— Че, ам кыргып эгеле.

Ажылдап турган хачыны хой дүгүнге дээртиптерге, илдикпейн баргаш, хойнуң кежин артында-ла шыйбактай апкан.

— Ой-ой, өршээ! Эпчок деп чүвезин!— деп, көрүп турган улус алгыржы берген.— Мынчаар кыргыыр болза, ол хойну хээ кестирип каап-тар кижи-дир моон.

Механик келгеш айтып бээрге, мунне чүгээр уг-шиин биле берген. Ынчалза-даа өөренмээн амдик хол хоржок, бирде сирилээш, дүктүң кырынче үне халып кээр, бирде бичии-ле дыңзыдыр базыптарга, хойнуң кежин кыя шаап-тар. Коргуп сүрээдээш, чаңгыс хойну дыка үр кырган. Хол хачылыг кижилер безин деңге хүлүп алган хойларын дем-не кыргып салыпкан. Адактың сөөлүнде кээп, демги хоюнуң быктында шандырын чидиг хачы-биле одура кестирипкен. Хан дээрге саалаар чүве. «Билбес кижи чүгле-ле мындыг хачы сегирип алдым—деп, Шыван иштинде коргуп бодаан.—Бо хой ам дириг үнмес. Мону төлээрим ол-дур...»

Чаа чүүлге сонуургалдыг, кандыг-бир чүвени билип алырынга сундулуг аныяк эр баштайгы бергелерге таварышкаш ойталаваан. Чамдык кижилер электрилиг кыргылда машиназын ажыглаарындан ойталап, хол хачызы-биле кыргыырындан салдынмайн турган. Дүрген кыргыыр арганы шиңгээдип алыр дээш, хойжу Шыван эвээш эвес күженишкинни үндүрген. Номдептерни тыптыып номчуп, билир улустан-даа айтырып ап турган. Ынчалза-даа бир-ле катап, хойну дүрген кыргыыр чаа арганың тывылган чери—Оренбургче кижилер өөредип чорудар деп сураг дыңнап кааш, Шыван дүвү далаш-биле совхозтуң конторазынга хап келген. Шынап-ла үш кижи чорудар деп шиитпирлээн болган. Оларның бирээзинге чоруур кылдыр Ооржак Шыван дугуржуп алган.

Оренбургка болган бир ай хуусаалыг семинардан Шыван дыка хөй чүүлдү билип алган. Дүрген кыргылда талазы-биле делегей чемпиону Боуэнни-даа, ССРЭ-ниң чемпиону Холодту-даа ол аңаа көргеш, оларның дүрген арга-биле хой кыргып турарынга магадал, боду база-ла мастер болур деп шиитпирлеп алган. Семинар соонда Ооржак Шыван «Өөк» совхозка ээп келгеш, ол чаа аргага өске эш-өөрүн шудургу өөредип эгелээн. Ол ам баштайгызы дег коргуп сүрээдеп, хой кежи кестирип турар эвес, кыргып турда чүгле хачызы хылыраар, хойнуң дүгүн кежинден адыра суйбап турган ышкаш, мергежилдиг кыргыкчы болу берген. Чаңгыс сезон иштинде 20 ажыг кижини кыргылданың дүрген аргазынга өөреткен.

1964 чылда Тываның эң-дээре кыргыкчыларының бирги конкурузун чарлалканда, Ооржак Шыван ол маргылдаага киржири-биле шудургу белеткенген. Боду чааскаан кыргылда сезонунда үш муң ажыг хойну дүрген арга-биле кыргаан. Ооң хой кыргып турарының аваангыр-тудунгурун, дүргенин улус магадап кайгаар. Ол бүдүн чартык чыл мурнунда-ла электрилиг машина-биле хой кыргып билбес турган болгай. Ыя аразында ол чаа арганы шак ынчаар кызымак шиңгээдип алган. Конкурска Ооржак Шыван бүзүрелдиг чедип келген. Ооң мурнунда ындыг улуг маргылдаага киржип чораан эвес, сүрээденчиг-даа болган. Ынчалзажок Шыванның көргүзүү маргылдааның өске бүгү киржикчилеринден дээре болган. Чеди шак дургузунда 100 ажыг хойну кыргып, чаңгыс хойга 5-ле минута чарыгдап турган. Ооржак Шыван дүрген кыргылда талазы-биле шак ынчаар Тываның чемпиону болу берген.

Бодунуң мергежилин улам-на бедидип, дүрген кыргыырының аргазын хандыр өөренип турган. Ынчангаш бүгү Россияның кыргыкчылар маргылдаазынга Тываның өмүнээзинден өске ийи кыргыкчылар-биле кады барып киржир үлүг-хуу ол аныяк хойжуга таварышкан. Шыван аңаа база-ла багай эвес түңнелди көргүскен.

Ооржак Кайгалоолович бо чылын бодунуң көргүзүүн улам-на экижиткен. Ийиги республика маргылдаазынга ол бодунуң чемпион адын хевээр камгалап арттырган болгаш чаңгыс хойну кыргыырынга ийиден бичии-ле ажыг минута чарыгдаан. Ооржак Кайгалоолович ам база-ла бүгү Россияның кыргыкчыларының маргылдаазынга киржир эргени чаалап алган.

Шыван «Өөк» совхозка хой кадарып эгелээш, алды чыл болуп турар. Боду аныяк болза-даа, чыл бүрүде эки түңнелди чедип ап келген. Аныяк хойжунуң кызымак-шудургузун, мал ажылынга ынакшылдыын барымдаалааш, совхоз дирекциязы ону эрткен чылын чаа тургустунган хойжу бригаданың бригадиринге томуйлаан. Шыван боду бир кодан төрүүр хойларны кадарбышаан, бригадир хүлээлгезин-даа эки күүседип турар. Эрткен чылын бригада чүс хойга онааштыр 93 хураганны, бир хойдан 3,7 кг дүктү алган. А бо чылгы түңнел: чүс хойдан 94 хураган. Бригадада хой кыргылдазы чоокта чаа эгелээн. Чемпион боду баштааш, кыргылдаже кирипкен.

К. АРАКЧАА.

БАШТАЙГЫ ТОННАЛАР

Ниитиниң малынга чемчир саңныг чем белеткээриниң айтырыы ам үеде малчыннарның кичээнгейиниң төвүнде турар деп, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары эш **М. С. Кызыл-оол** «Шын» солуннуң редакциязынга телефон-биле дыңнаткан. Будук-бүрү чем белеткээр талазы-биле планнарын чамдык бригадалар күүседип, баштайгы он-он тонналы белеткеп алган.

Мал чеми белеткээринге районнуң «Мурнакчы» колхозу организастыг кирип турар. Ол колхозтуң дөрт хойжу бригадалары 40 тонна будук-бүрү мал чеми белеткеп алыр деп планнаан. Ам үеде Салчак-Калдар-оолдуң удуртканы хойжу бригада бодунга онаашкан 10 тонна будук-бүрү чемин белеткеп апкан. Арткан үш бригада боттарының планын бо хүннерде доозуптар.

Сиген кезилдезинче база-ла бо колхоз мурнап кирген. 18 кижилиг бир сигенчи бригада Ак-Хем деп черде июнь 30-де чеде берген. Олар 12 хол кадыыры-биле сигенни кескеш, бир-тээ чер ырак, орук берт болганда, сөөлүнде сөөртүп алырынга таарымчалыг болзун дээш, удур долгап азып турарлар. Иштик черлерде кол сиген шөлдерин кезип кирери арай эрте болганда, ол бригада кедек тайга черниң тереӊ сигенин аралап кезип турары черле тывынгыр болгаш эки.

«Мурнакчы» колхозтуң сигенчилериниң ортузунга тайылбыр ажылы чорударын ында партия организациязы чугулалап турар. Сиген кезип турар бригадада ийи агитаторну быжыглаан, хойжу бригадаларның будук-бүрү чем белеткеп турар кижилеринде бир-бир агитаторларны быжыглаан. Олар мал чеми белеткеп турар колхозчуларга беседаларны, номчулгаларны кылып берип турар. Оон аңгыда колхозта партия организациязының бюро кежигүннери тус-тус сигенчи бригадаларга барып дежурныйлап, ажылды организастаарынга киржип, сиген белеткелиниң шынарын хынап, мал чеми белеткеп турар кижилер ортузунга политмассалыг ажылды чорудуп турарлар.

Районнуң ажыл-агыйлары мал чеми белеткээр кампаниязга белеткелдерни барык шупту доосан. Кол сиген шөлдеринде үнүштүң байдалы арай хирелиг болгаш сиген чаш-даа болза, кедек черлерде аралап кезип ап болур сигенниг черлер бар болуп турар. Ынчангаш районнуң колхозтары болгаш совхозу мал чеми белеткээринче бо хүннерде массалыы-биле кирер деп турар. «Тээли» совхоз сиген кезилдезинче июль 5-те кирген.

Колхоз чартык чылда

Бай-Тайга районда «Малчын» колхозтуң ажыл-ишчилери төлевилүг чеди чылдың сөөлгү чылы—1965 чылдың бирги чартыында малдан алыр продуктулар талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган. Колхозтуң кол ажылы—мал өстүрери, ынчангаш олче улуг кичээнгей салып турар. Колхоз бо чылдың бирги чартыында 100 хойга онааштыр 100 хураганны, ол ышкаш өшкүден, сарлыктан, беден 100 башка онааштыр база 100 баш чаш төлдү алган. Нииити малдың баш санының өстүрүлгези план ёзугаар чорун турар.

Тус-тус кадарчылар ажылынга эки түңнелдиг боор турар. Хойжулар Д. Биче-оол 100 хойга онааштыр 100, И. Чүлдүр-оол, С. Хүлер-оол—99 хураганны, сарлык кадарчызы М. Кеже, Т. Тас—тус-тузунда 100 бызааны, чылгычы С. Дамба төрүүр 100 беден 100 кулунну камгалап алган.

Колхоз бирги чартык чылда 135 тонна эът күрүнеге садар турган, 139,6 тонналы, сүттү 120 тонналың орнунга 120,5 тонналы саткан. Дүк садар талазы-биле план күүсеттинмээн. Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу соок хаттыг болгаш хой кыргылдазын колхозта орай эгелээн. Колхоз моон мурнунда чылдарда дүктү июнь 20—25-тен кыргып эгелеп турган болза, бо чылын июль 1-ден эгелээн. Эрте эгелеп болур арга турда-ла хой кыргыыр пунктуларның септелгези үешаанда доозулбаан, хой кыргыыр агрегаттарга улустар четчелеттинмээн турган.

С. СААЯ.

«Өөк» совхозтуң төп кыргылда пунктузунда үзүк-соксаал чок ажыл чоруп турар. Хойжу бригадалардан болгаш Аржаан суурнуң чурттакчыларындан дуржулгалыг кыргыкчылар бо пунктуда кыргылда эгелээндеде мөөннеттинген. Мында чаа кыргып чоруур аныяктарны-даа көрүп болур. 7-ги класстың өөреникчизи Лида Хамбун-оол совхозунга дузалажып, кыргылда мергежилин өөренип ап турар.

ЧУРУКТА: комсомолчу Лида Хамбун-оолдуң хой кыргып турары.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

«Межегей» совхозтуң аныяктары дүк кыргылдазынга шалыпкын ажылдааннар. Хүнде 45 кг дүк кыргыыр нормазын чамдык кыргыкчылар ийи катап ажыр күүседип турар. Моңгуш Баир-Белек бир хүнде 125 кг-ны, Оюн Виктор 112 кг-ны, Сарыглар Эрес-оол 105 кг-ны кырган.

Чурукта: Оюн Виктор хой кыргылдазында.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының изиг түлүк үези

Көдээ ажыл-агый ажылдарының эң-не изиг түлүк үези келген. Тараажыларның эң-не элбекшилдиг ажыл-ижи июль-сентябрьда хайнып келир деп, чон чугаалажыр болгай. Дүжүт ажаап алыышкынының фронтузу Барыын чүктен Чөөн чүкче беш муң километр чаттылып чорупкан. Дыка хөй черлерде чочак-тараа, арбай болгаш кызыл-тас хары угда быжа берген. Ол чорук шөлдерде ажылды улам күштелдирген. Тарааны кестирерин болгаш тавычааларны бастырарын чедиишкинниг чорудар дээш механизаторлар чарышты калбартып турар.

Тараааларның үнүжү чер болганда чаңгыс аай эвес. Дыка хөй районнарда тараа чавыс үнген болгаш ол үнүштер тарамык-даа болуп турар. Өстүрүп алдынган бүгү дүжүттү, борбак тараа бүрүзүн камгалап алыры, болдунгу дег-ле чидириглерни болдурбазы — бөгүн тараажыларның мурнунда турар кол сорулга-дыр. Ону шиитпирлевишаан, колхозтар болгаш совхозтар ажаап алыышкынны ийи ээлчегде чорударын организастап турар. Чижээлээрге, Кубаньда болгаш Ставропольда дуржулгалыг механизаторлар, агрегаттар начальниктери дүне ажылдааш, эртен штурвалын боттарының солукчуларынга, дузалакчыларынга дамчыдып берип турар.

Чүс-чүс механизаторлар шалыпчы ажыл-ижи-биле алдаржаан. Кубаньның «Березанское» ажыл-агыйында Иван болгаш Анатолий Куприенко алыышкылар калбартыр алыышкынның жаткалар-биле деридтинген боду чоруур комбайннар-биле хүн дургузунда 70—75 гектар тарааны кестирип турар. Ставропольдуң «Коммунар» совхозунуң комбайнерлери Иван Орлов биле Василий Воробьев кубаньчы комбайнерлерден тудавайн турарлар.

Эрткен чылдарныынга бодаарга, ажаап алыышкынның шуушкурулгалыг аргазын калбаа-биле ажыглап турар, ол чүл дээрге тарааны кестирери—тавычааларны чыып алыры —саваңны үүрмектээри болгаш сөөртүп алыры—үлүүредири—черни чарары чергелиг ажылдарны хары угда чорудуп турары ол-дур. Техниканың ажыглалын экижидеринге машиналарның ажылының белүктээр аргазы идиг берип турар. Чижээлээрге, Таджикистанның Дангар районунуң ажыл-агыйларында тараа шөлүнче хары угда 5—6 комбайннарны үндүрүп турар.

Ажаап алыышкынга чедиишкиннерниң чугула негелдези—ээлчег онаалгаларын ажыр күүсеткени дээш, дүжүттү чидириг чокка ажаап алганы дээш механизаторларны материал талазы-биле деткиири болур. Чарышты, күш-ажыл төлевирин, дээрелерни деткип шаңнаарын эки организастап турарының чижектери хөй. Чижээлээрге, Ставрополь крайның Изобильненск районунуң «Лениннин оруу» колхозунуң баштаар чери тараа кестирилгезинге бирги черни ээлээн экипаж чуртка аян-чорук кылырының дөрт путевказын алыр, а ийиги черни ээлээни—ийи путевканы алыр деп чарлаан. Кубаньның, Донунуң болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында онаалгаларны ажыр күүсеткени дээш шаңналдарны тургускулаан.

Тараа кезилдезиниң кызыгаары Соңгу чүкче дүрген калбарып бар чыдар. Тараа кезилдези Украинада калбарган. Волганың чавыс черлеринде эгелеп турар. РСФСР-ниң кара хөрзүннүг төп зоназында комбайннар шөлче мырыңай үнүптериниң кырында келген. А мурнуу чүкте ийиги «ногаан кезилдениң» үези, кукурузаны силос кылдыр ажаап алырын ында ынчаллыр алаар. Туркменияның болгаш Таджикистанның механизаторлары ол ажылче кирип турар. Мурнакчы бригадалар гектардан-на ол чулуктут, хоолуг чемнии 600 болгаш оон-даа хөй центнерни өстүрген.

Эвилелдешкен бүгү-ле республикаларда—сиген кезилдези. Бо чылын тарыттынган болгаш аңаа үнген сигенниг барык 65 миллион гектар черниң сигенин ажаап алыр апаар. Баштайгы миллион-миллион гектар черлерниң сигени кестинген. Эрткен чылдаазынга бодаарга, сиген кезилдезиниң темпизи биче бедик, ынчалза-даа ажаап алдынган сиген эвээш. Мурнуу чүктүң чамдык районнарында дайыс үнген от-сигенниң дүрген өзүп үнеринге чаа чагылаан частар идиглиг болган.

Европа оргулаажының ажыл-агыйларында, ылаңгыя оймак болгаш суг алыр, шынааларда сигенниң үнүжү эки. Колхозтар болгаш совхозтар сигенни кеспишаан, эртеги силосту салып кирипкен. Ажылдың бо-даа талазынга материалдыг деткимчени уттуп болбас. Калуга областың «Заря» совхозунда белеткеттинген ногаан тонна масса бүрүзү дээш дөрт рубльди төлеп турар, а планны ажыр күүсеткен дээш—шаңналдарны тыпсып турар.

Одуругларының аразын сайзырады ажылдап кылыр культураларны тарып өстүрүп турар мастерлерниң ажылы бо хүннерде база хөй. Одуруглар аразын үлүүредири, үнүштерни немей чемгерери, бок үнүштерге болгаш хоралакчыларга удур демисел дээш, плантациялар-биле ажылдың изиг түлүк үези-дир. Бо чылын химия бодунуң салдарын база дыка калбарткан. Белоруссияда лен тараан бүгү шөлде химиктиг ажылдаашкынны чорудуп турар. Кур чеэ крайында тараа культураларының беш миллион гектар тарылгазын гербицидтер-биле сайзырады ажылдап кылыр.

Чуртта дөрт миллион ажыг гектар тараа шөлдерин суггарган. Ол девискээрниң 25 чыгам хуузун тараа культуралары ээлээн. Чүс-чүс муң гектар тарылгаларны ийи-үш удаа суггарган. Суггарылгалыг черлерниң барык деӊ кезии хөвеӊ шөлдеринге онаажыр.

Мурнуу чүкте ногаалар болгаш чимистер база быжып келген. Эрте быжар картофельди казып эгелээн. Астраханьның помидорлары кызып келген. Ортаа Азияның баштайгы дыняларын болгаш арбузтарын ажаап ап кирипкен.

Ортаа Азияның, Закавказьениң болгаш Соңгу Кавказтың хөй-хөй ажыл-агыйлары ийиги тарылганы чорудуп турар. Ол черлерниң бойдус байдалдары чаңгыс ол-ла шөлден чылда ийи дүжүттү өстүрүп алыр арганы берип турар. Кол нургулайында силостаар кукурузаны тарып турар.

Чурттуң тараажылары чеди чылдың шиитпирлиг сөөлгү чылының дүжүүн чидириг чокка ажаап алыр дээш чер болганда шудургу демиселжип турар.

Д. СМИРНОВ.

СОВЕТ ТУРГУЗУУШКУН

КИЧЭЭНГЕЙНИ — СОВХОЗ БҮДҮРҮЛГЕЗИНЧЕ

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга Советтериниң ролюн бедидер дугайында СЭКП ТК-ның октябрь болгаш ноябрь Пленумнарының шиитпирлери чер-чер Советтериниң ажылын идепкейжидерииге улуг идиг болуп турар. Оон ынай көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң талазы-биле тодаргай хемчегларни айыткан партия Теп Комитединиң март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга Советтериң киржилгези улуг.

Ылаңгыя көдээ Советтер колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин хөгжүдеринге организакчы ажылдың улуг дружулгазын мөөнней алган. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге көдээ Совет бодунуң салдарын депутаттарны, доктаамал комиссияларны, ботажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организацияларын дамчыштыр чедирип турар.

Бо чылдың мартта болган соңгуда-биле бистиң Сүт-Хөл көдээ Советиниге соңгуткан 72 депутаттардан 49 депутаттар, азы бүгү депутаттарның хөй нуруузу совхоз бүдүрүлгезинде шүүт ажылдап турар кижилер болур. Оларның иштинде саанчылар, кадарчылар, хөвү ажылдакчылары, механизаторлар, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери колдап турар. Ол чорук совхоз бүдүрүлгелериниң бүгү адырларынга көдээ Советтиң организас-массалыг ажылының организакчы салдарын чедирер арганы берип турар.

Ынчангаш «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-агый болгаш план күүселдезиниң талазы-биле чедиишкиннеринде көдээ Советтиң салыышкыны улуг дээрзи билдингир. Совхоз бо чылдың бирги кварталында төрээн 9715 хойдан 9678 хураганны, 1525 өшкүден 1550 анайны, төрээн инектериң бызааларын шуптузун камгалап алган. Ылаңгыя көдээ Советтиң депутазы Донгак Кыстан-оол 302 хойдан 304 хураганны, депутат Ондар Серен 301-ден 303-ту доруктурган. Ол ышкаш хойжулар Монгуш Оюу, Донгак Назын-оол, Иван Эрелчин чижектиг мурнакчылар совхозтуң малчыннарында бар. Көдээ Советтиң депутазы Ирина Ондар бо чылдың беш айларының дургузунда республиканың эң мурнакчы саанчыларының бирээзи болуп, инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1130 килограмм сүттү саап, оскелерге бодуның күш-ажылчы үлегерин көргүзүп турар. Оон кады ажылдап турар саанчы эжи Ондар Шортак ол-ла үеде бир инекке онаалтыр 1266 килограмм сүттү саап, республикада бирги черни эзлеп турар. Депутат Ирина Ондарның ажылдап турары Ак-Даш фермазында чүнар бажыны. Кара-Чыраа болгаш Ак-Даш фермаларында 2—2 аал ишти чурттаар 4 бажынарны ажыглалда киирген. Бо чылын фермаларга 2 аал ишти чурттаар 6 бажынарны, малчыннарның турлагларынга 12 чурттална бажынарын тудары планнаттынган болгаш Бора-Тайгада, Сарыг-Булунда, Кара-Чыраада бажынарны ам тудуп турар. Чурттална бажынарын тудар планның күүселдезин көдээ Советтиң күүскому болгаш депутаттар контрольга алыр хүлээлгелиг.

Малчыннарның садыг хандырылгазынче көдээ Советтиң күүскому хүн бүрү сагыш салып турар. Малчыннарның турар черлеринге бараанналарны чедирип садыглаарын, ылаңгыя автолавкаларның чоруур графигин кайчаар боттандырып турарын көдээ Советтиң күүскому хүн бүрү контрольдан турар. Бо айтырыгны көдээ Советтиң депутазы, рабкооп даргазы эш Орлов күүскомнуң мурнунга бүрүн харыылап турар.

Ол ышкаш медицина албан черлериниң ажылын боттуг удуртуру-бистиң чугула сорулгавыс. Көдээ Советтиң девискээринде 2 участок эмнелгелери 5 медпунктулар чоннуң кадыының камгалалында ажылдап турар. Өртең-Арыгда эмнелге пунктузунуң эргелекчизи, район Совединиң депутазы эш Данчык ырак черлерде малчыннарның кадыын камгалаар дээш могаг-шылаг чокка ажылдап турар. Ол ышкаш Бора-Тайгада медпункт эргелекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутазы эш Херлиг-оол база кызымаккай ажылдап турар. Бистиң эмнелге ажылдакчыларывыс фермаларда медицина булуңнарын, аптечкаларны тургускан.

Эрткен соңгулда кампаниязының үезинде Үстүү-Ишкининиң малчыннары эмнелге пунктузунуң чанынга тускай бажың туткаш, аңаа ырак чурттуг малчыннар эмнедип келгеш чурттаар байдалды хандырарын чагаан. Көдээ Советтиң күүскому ону өөренип көргеш, 6 орунну салып болур хемчээлдиг бажыңны бот-онаалгаүндүрүү-биле тудуп турар.

Көдээ Советтиң беш библиотекалары малчыннарга номнарны доктаамал чедирип, фермаларның, бригадаларның кызыл булуңнарында көжер библиотекаларны организастаан. Совхоз бүдүрүлгезинде мурнакчыларның ажылының дүржулгазын нептередир соруглга-биле Ак-Даш, Бора-Тайга, Кара-Чыраа клубтарынга, Сүт-Хөлдүң культура бажыңынга мурнакчы малчыннар-биле үжуражышкынарны организастагылаан.

Бистиң совхоз бо чылын бүгү ажылдар талазы-биле «Чыраа-Бажы» совхозту социалистиг чарышка кыйгырган болгаш оон күүселдезин ийи совхоз боттарының аразында удурдедир хынажын, дүржулгазын солчуп турар. Социалистиг чарышка алган хүлээлгелерни күүседиринче чонну мобилизастаары, чер бүрүзүнге контрольду күштелдирери көдээ Советтиң бүгү депутаттарының, доктаамал комиссияларының болгаш күүскомунуң чугула хүлээлгези болур. Түге дизе ажыл-ишчилериниң күш-ажылының бедик бүдүрүкчүлүү, сорук хөөнү, ажылгыры оларның амыдыралкультурлуг хандырылгазындан улуубиле хамаажыр.

Моон-биле чергелештир бистиң чедир кылбайн турар болгаш четпес чүүлдеривис ам-даа хөй дээрзин мининп демдеглээр ужурлуг бис. Мал ажылынга көдээ Советтиң түс-түс депутаттарының, күүскомнуң, ылаңгыя көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның талазындан контрольду чогуур негелдезинге чедир боттандырбайн турарындан мал ажылынга улуг четпестер бистиң совхозта бар. Чамдык малчыннар боттарының харыысалга чогу-биле совхоз бүдүрүлгезинге улуг когарадарны чедирип турган. Ажылга аа-харыысалгалыг болур чорукка, медеелдиг сагылга-чурумга ажылчы чоннарны кижизидериниң аргалары көдээ Советте бар. Ол болза чон оргузунга организакчы-кижизидилге ажылы болур. Ынчангаш Советтиң организас-массалыг ажылын күштелдирери улуу-биле негеттинип турар.

Көдээ Советтиң күүскомунуң талазындан ажылчы чоннарның боттажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организацияларының ажылын ам-даа четпес углап баштап, бүгү депутаттарның, доктаамал комиссияларның ажылын хүн бүрү идепкейжидерин ам-даа чедип албаанын миннир херек.

Көдээ Советтиң, бүгү совет активтиң ам кол соруглазы болза СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче совхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин мобилизастаары, ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазынга даянгаш бүгү организас-массалыг ажылды амгы үениң деңнелинге чедир көдүрери болур.

М. ДАРЖАЙ,
Сүт-Хөл көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

Будук-бүрү дыка ажыктыг

Пенсионерниң сүмези

Бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын сүт бүдүрерин эртиен чылдың деңнелинден дыка көвүдедип, күрүнеге сүт садарыының чартык чыл планын ажыр күүсеткеннер.

Малдың баш санын эстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле мээн маңаа сүме кадып, чугаалаксаар бодаан чүвем бар.

Будук-бүрү чемнерниң мал чемиге ажыктыын моон мурнунда Бии-Хем районга он алды чыл иштинде хой малдан келген практиктиг дүржулгамдан бүзүреп көрген мен. Хадың болгаш өске-даа ыяштарның будук-бүрүлерин чыл бүрү муң-муң боодал кылдыр белеткеп ап чордум. Ону ыяавыла өзүт-сигенниң үйүжү хиреликге чылда эвес, харын элбек-даа чылда хөйнү белеткезе чогуур.

Будук-бүрү чемнерни чаш мал кончуг туралыг чиир. Ону чиртирге чаш малдың ижин-шөйүнду аарыыр, ак-өткектей бээр чоруу чидер болгаш чаш хураганнар дүрген чемге кирер. Будук-бүрү чемнер хураган неэи хойларның иштин быжыктырар.

Мындыг болганда колхозтар, совхозтар боже улуг кичээнгейни салып, мал чемнери белеткээр тускай бригадалардан, звенолардан аңгыла, маңаа суурларның чурттакчыларын киириштирер, ылаңгыя школачыларның, аныяктарның инициативазын көдүрүп үндүрер болза чогуур. Бо ажылга бистиң пенсионерлериниң талазындан база киришсе чогуур деп, оларны кыйгырып тур мен.

Кескен ыяштарның будук-бүрүлерин, күзүн бүрү дүжүп турар үеде теректиң болгаш өске-даа ыяштарның сарыг бүрүлерин чыыры чугула. Ындыг бүрүлерни сугга чымчаткаш, харын-даа ыдыралыр хайындырыпкаш, малга суу-биле кады ижиртип, чиртирге мыныай магалыг болур.

Көдээниң ажыл-ишчилеринге, ылаңгыя малчыннарга будук-бүрү чемнерни белеткээрин кичээнгейге ап көрүнер деп, мээң сүмем бо-дур.

В. НИКОЛАЕВ,
пенсионер.

Кызыл хоорай.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Арылдаа** Каштанмай Сюрюн-ооловна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
2. **Дызыймаа** Шырап Норбуевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
3. **Долчан** Күжүгет Иленчаевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
4. **Хертек** Часкыл Номчуловна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Донаа** Бичин-Уруг Салчаковна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Арапчыт** Орус Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.
2. **Белек** Таракмаа Хопуевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
3. **Куулар** Дыртаа Севээновна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Аптыы** Оржунмаа Салчаковна — Кызыл-Даг 8 чыл школазының ажылчыны.
2. **Донгак** Кара Кыдырашовна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.
3. **Күжүгет** Сержин Достаковна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
4. **Саая** Чоп Дамбыевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.
5. **Солаан-оол** Чыгзын Чадамбаевна «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
6. **Хертек** Маныя Чээн-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Байыр-оол** Бичинкен Хомушкуевна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.
2. **Долчан** Сонам Чамзыевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.
3. **Күжүгет** Бичелдей Отчутовна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
4. **Күжүгет** Хандоо Канчыыровна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.
5. **Монгуш-оол** Эрес-Уруг Мөңгүнооловна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.
6. **Монгуш** Серемаа Дамбыевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
7. **Ооржак** Сүрүнмаа Чылбай-ооловна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.
8. **Салчак** Кара-Уруг Седен-Дамбаевна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.
9. **Хертек** Бораш Байыр-ооловна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.
10. **Хомушку** Хүрен Доктуевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.
11. **Чаңгаа** Чылбак Шамбуловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Саая** Хыраа Чаш-ооловна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
2. **Хомушку** Өктек-кыс Онгаковна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Күжүгет** Доос Калзановна — Кызыл-Мажалык аэропорттуң ажылчыны.
2. **Сарыглар** Белекпаа Дамбыйооловна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.
3. **Сотпаа** Хүргүлек Далындайовна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Бакай** Хомушку Самдановна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.
2. **Монгуш** Өшкү-Саар Сюрюновна — Хөнделен суурда өг-бүле ээзи.
3. **Монгуш** Санчыт Биче-ооловна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
4. **Салчак** Кара-Уруг Комбуй-ооловна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Күжүгет** Долзатмаа Агаржаевна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.
2. **Монгуш** Роза Дагбы-Ламаевна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.
3. **Монгуш** Чудуруклай Хөдурановна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.
4. **Өлзей** Ооржак Дамбаевна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.
5. **Ооржак** Хөвежик Баран-ооловна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
6. **Отукай** Маңзырыкчы Ламажыковна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.
7. **Сарыглар** Өшкү-Саар Сегбеевна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Канзалмаа** Кыргыс Пудуповна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.
2. **Кузьмина** Наталья Дмитриевна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.
3. **Куулар** Долгар Сүрүновна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.
4. **Монгуш** Кара-кыс Чулажыковна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
5. **Монгуш** Мария Содунаевна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
6. **Монгуш** Чылбаздай Хереловна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
7. **Ооржак** Каваа Болуриновна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.
8. **Саая** Сайын Калзановна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
9. **Сарыг-Донгак** Анчымаа Ендановна — «Большевик» колхозта уруглар садының ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОН

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Тюлюш** Шаңмак Быстаановна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Монгуш** Шивилдей Санчайовна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.
2. **Сүгдүрчеп** Куулар Шангышовна — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.
4. **Тюлюш** Бадынмаа Балчыйовна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Даржаа** Татьяна Дамдыновна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.
2. **Көк-оол** Татьяна Долаановна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.
3. **Күскежик** Вера Дежиковна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.
4. **Метпек-Кара** Монгуш Дыыкпановна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.
5. **Саая** Кармаа Нурзатовна — Хандагайты суурда өг-бүле ээзи.
6. **Ховалыг** Кертик-оол Тас-ооловна — Солчур 8 чыл школазының башкызы.

ТАНДЫ РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Ондар** Чактамаа Төрлуковна — Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Сендель** Какаа Севековна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Оюн** Сенчит Хунаевна — Кочетово суурда өг-бүле ээзи.
2. **Чыргалан** Саара Аракчаевна — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Дашкыл-оол** Чыртак-кыс Кыргысовна — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
2. **Дондай** Хорлу Чалзановна — Кур-чер суурунда өг-бүле ээзи.
3. **Монгуш** Көк-кыс Чүльдумовна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Бады-Хөө** Малчанма Асыгбаевна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.
2. **Балдынова** Дарья Никитична — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
3. **Даваа** Анна Дмитриевна — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчузу.
4. **Салчак** Дыртык Дамбыраловна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.
5. **Сундуй** Евдокия Өргүмүевна — Кара-Хаак суурда өг-бүле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Орланмай** Ондар Аскак-ооловна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.
2. **Тува** Натпит Моңгушовна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.
3. **Шарап** Нүржүклей Моңгушовна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Арчымаева** Прасковья Павловна — райпо ажылчыны.
2. **Түлүш** Бичен Түлүшовна — Арыг-Үзүү суурда өг-бүле ээзи.
3. **Чүльдүм** Донгак Самдановна — Хендерге суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Баазан** Анай-оол Мөрзекеевна — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.
2. **Кыргыс** Анай Санчаевна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.
3. **Монгуш** Зоя Сювюр-Караевна — Кара-Тал суурда өг-бүле ээзи.
4. **Самдан** Соскар Докужуковна — «Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң ажылчыны.
5. **Сүрүн-Нава** Намзатпаа Моңгушовна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Ажы** Кара-оол Моңгушовна — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.
2. **Балыкова** Наталья Дмитриевна — Арыг-Үзүү суурда өг-бүле ээзи.
3. **Намнан** Дүүдей Түлүшовна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.
4. **Өлчей** Алья Лопсановна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.
5. **Тырмажап** Моңгуш Солбуровна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.
6. **Хун** Анна Антоновна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.
7. **Хүргүлек** Ховалыг Чондановна — Үрбүн суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Амбар-оол** Кара-кыс Данзынovна — Чодураа суурда школа ажылчыны.
2. **Анай-кыс** Оюн Калбаевна — Хендерге суурда өг-бүле ээзи.
3. **Дакыр-оол** Анай-оол Донгаковна — «Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң колхозчузу.
4. **Доржу** Чолдак Моңгушовна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.
5. **Денден** Билчиккей Дойлаар-ооловна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.
6. **Ондар** Сүргүүл Ондаровна — Иштин-Хем суурда магазин садыгжызы.
7. **Павлова** Надежда Дмитриевна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.
8. **Санчаа** Уйнук Кыргысовна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.
9. **Сат** Анна Хунажыковна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.
10. **Седип** Биини Моңгушовна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.
11. **Танзын** Хунакпан Көнгеевна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.
12. **Хүргүлек** Анай Сатовна — Баян-Кол школазында библиотека эргелекчизи.
13. **Шактар-оол** Чанчымаа Бюлчуновна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1965 чылдың июнь 26.

Экономика темазынга

ЭЛЕКТРОЭНЕРГИЯНЫҢ БОТ-ҮНЕЗИН ЧИИГЕДИРИНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЗЫ

Продукцияның бот-үнези дээрге бүдүрүлгениң эң чугула экономиктиг көргүзүү болур. Ол болза ук бүдүрүлгеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деңнелин, бүдүрүлге күүзүн ажыглап турарын, материалдарны, оттулар чүүлдү, бүдүрүлгениң бодунуң хереглелинге электроэнергияны кайы хире камналгалыг чарыгдап турарын база акша-хөреңгини ажыктыг болгаш камныг чарыгдап турар бе дээрзин тодарадыр.

Электроэнергияны республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажыглаарын нептередири, ол ышкаш ону ажыглап тургаш технологтуг чорудулганы улам хөгжүдери ону бүдүрериниң бот-үнезин чиигедирин негеп турар. Ол чорук үлетпүр бүдүрүлгени, транспортту, көдээ ажыл-агыйны бүрүнү-биле электрижидеринге, оон үжүн үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның продукциязының бот-үнезин улам ыңай чиигедиринге улуг идигни бээр.

Кызылдың электростанциязы бодунуң бүдүрүп үндүрүп турар электроэнергиязының бот-үнезин чиигедир талазы-биле айтырыгны канчаар шиитпирлеп турарыл? Электроэнергияның бот-үнезин чиигедири моон мурнунда кандыг аргалар-биле болуп турганын фактылардан ап көрээлиңер. Бир эвес 1962 чылда бир киловатт-шак электроэнергияның бот-үнези 4,64 көпеек турган болза, 1964 чылда 3,07 көпеек апарган азы ийи чыл дургузунда 1,57 көпеекке чиигзэн. Электроэнергияның бот-үнезиниң чиигзэнинге оттулар чүүлдүң болгаш ажыл телевириниң фондузунуң чарыгдалының эвээжзэни дузалап турар. Бир эвес 1962 чылда бир киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылырынга 1061 грамм оттулар чүүл чарыгдаан болза, 1964 чылда 977 граммны азы киловатт-шак бүрүзүнге 94 грамм оттулар чүүлдү камнап алган. Оттулар чүүлдүң чарыгдалын ол хире эвээжедирин технологтуг дериглерниң ажылын эң-не шын тургузуп, оларны үзүктел чок ажылдадыры-биле чедип алган. Ол ышкаш ажыл телевириниң талазы-биле чарыгдалдарны бичелеткени-биле чедип алган. Бир эвес 1962 чылда бүдүрүлге черлеринге бүдүрүп берген бир киловатт-шак энергияга 1,5 көпеек чарыгдаан болза, 1964 чылда — 0,8 көпеек, ынчаарга 1965 чылда 0,7 көпеек чарыгдаар деп турар. Ажыл төлевириниң талазы-биле чарыгдалдарны эвээжедирин электроэнергияны бүдүрерин көвүдедир, бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар болгаш автоматизастаар арга-биле чедип ап турар. Бо чорук улус ажыл-агыйының еске-даа адырларынга херектиг хөй ажылчыннарны хостадыр арганы станцияның коллективинге берген. Чижээ, суг арыглаар дериглерниң ажылдаарын автоматчытканы-биле 17 ажылчыннарны болгаш машинистерни оон хостаан. Ол ышкаш чамдык ажылчыннарның холушнак тускай мергежилдиг бооп турары-биле олар боттарының кылып турар ажылын солчуп кылыр аргалыг бооп турар. Ол чорук ажылчыннарның санын база эвээжедип турар.

Электроэнергияның бот-үнезинге улуг салдарлыг болуп турар янзы-бүрү акша-хөреңги чарыгдалын станция чыл келген тудум эвээжедип турар. Бир эвес 1962 чылда акша чарыгдалы 87 муң рубль болган болза, 1964 чылда ол чарыгдал 28 муң рубльге кызырылган.

Электроэнергияның бот-үнези бо 1965 чылда улам чиигзэр. Чижээ, бо чылдың беш айларының дургузунда бир киловатт-шак электроэнергияның бот-үнези 2,86 көпеек четкен, 1964 чылга деңнээрге 0,26 көпеекке кудулаан.

Станцияның коллективи бодунуң бүдүрүлгезиниң экономиказын кызымаккайы-биле быжыглап, акша-хөреңгини, материалдарны эвээштп чарыгдап тургаш хөй продукцияны бүдүрүп үндүрүп, оон-биле Кызылдың болгаш республиканың районнарының ажыл-агыйларын үзүктел чокка хандырар дээш, техниктиг чаартылгаларны кылып турар. Станцияда ажылдап турар кижилерни күш-ажылды амыдыралдың эргежок чугула негелдези кылдыр көвүр чорукка кижизидип, станцияда бүгү байдалды аңаа дузалаар кылдыр тургузуп турар.

Станцияның девискээринде, бодунуң иштинде ногаанчыдылганы эки кылган, мында үргүлчү арыгазын берип, элээн хөй ажылчыннарны өске ажылга хостаары, тудуг-монтажтың материалдарын, дериг-херекселдерниң курлавырын бээр. Бо саналды «Тыва кобальт» комбинаттың руда чуурар цегииниң тудуунга ажыглаарын Ленинградтың Эртем-шинчилел институту чөпшээрээн. Бо болза аныяк инженерлерниң ийиги саналы болур болгаш олар моон соңгаар-даа улуг камналгалыг саналды бээринге бижыы-биле идегеп болур.

Өске бир чижек. Хову-Аксының чылыг-биле ажылдаар электростанциязынга хөмүр дашты машинадан хол-биле дүжүрүп, бир бульдозер, бир чүдүрүкчү машина, элээн ажылчыннар ажылдап турган. Трактористер К. Северин биле В. Мартыненко оларның саналын ёзугаар бульдозерге тускай херекселди — улуг хүүректи таарыштыр эштээн. Ам оон-иле хөмүрнү дүжүрүп, чүүк чүдүрер бир машинаны еске ажылга ажыглаар аргалыг болган. Холдун аар кушажылын машинаның кужу-биле кылыр кылдыр солаан. Бо саналдың чылда бээр камналгазы 754 рубль болур.

О. КОРОДА.

Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар

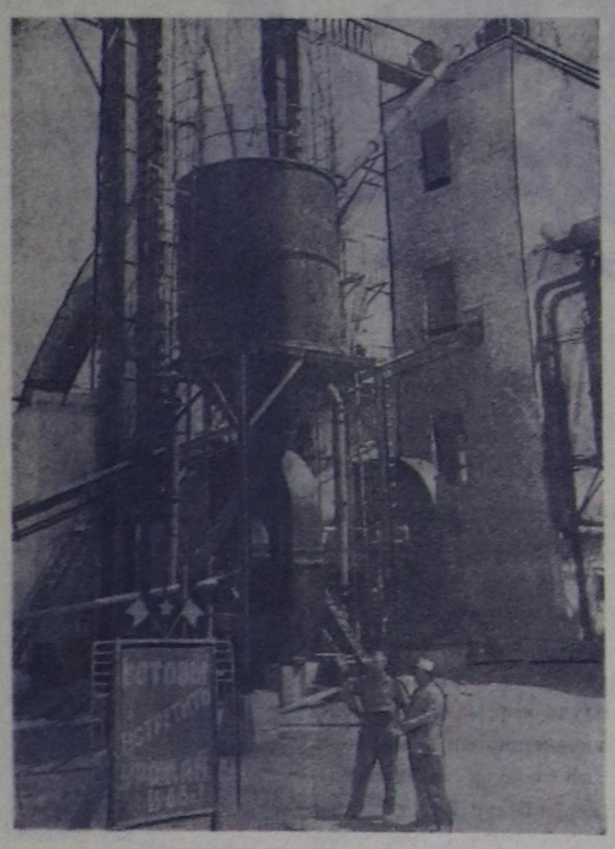
«Тыва кобальт» руда эргелелиниң бүдүрүлгелеринде чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны калбаа-биле нептередип, күрүнениң акша-хөреңгизин камнап ап турар. Мооң бир чижээ республиканың чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар талазы-биле социалистиг чарыжынга «Тыва кобальт» руда эргелелиниң коллективи 1964 чылда ийиги черни эзлээни болур. 1965 чылдың бирги чартынында чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар база-ла «дүжүттүг» болган. Бүдүрүлгеге экономика талазы-биле ажыктыг оңон улуг, биче саналдарның эң чугулаларын көрүптээли.

Чогаадыкчыларның одуруунче дидими-биле кирипкен аныяк инженерлер мында бары дыка өөрүнчүг. «Тыва кобальтының» кол инженери Монгуш Тадар-оол Санчыл-оолович биле Тываның даг-руда эргелелиниң кол инженери Бузуроол Доржу Базырович оларның чогаадыкчы саналы улуг үнелиг болган. «Суук будумелдерниң дамчыдарының бөдүүнчүткен схемазы» деп санал чылда-ла 7 муң рубльдиң камналгазынга немештир электроэнергияның дыка камналсилиг, чырын бооп турар. Ол чорук күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүнге дузалап турар. Маңаа станцияның партия, профзвилел болгаш комсомол организацияларының ол ышкаш администрацияның ролю улуг болган.

Бистиң станциявыска электроэнергияның бот-үнезин чиигедириниң перспективазы кандыгыл? Бүдүрүлгелерге берип турар электроэнергияның бот-үнезин улам ыңай чиигедири станцияның күүзүн улгаттырып, киловатт-шак энергияны ажылдап кылырынга үндүрер чарыгдалдарны эвээжедир арга-биле чедип алдынар. Бир эвес беш чылдың баштайгы чылы — 1966 чылда бир киловатт-шактың бот-үнезин 2,62 көпеек кылдыр төлевилеп турар болза, 1970 чылда көрүп турары — 1,8 көпеек бооп турар, азы чиигелде 31 хуу чедер. Бот-үнени чиигедиринге станцияже хөмүр дашты Каа-Хемниң хөмүр даш разрезиндеи сөөртүрүү улуг салдарны чедирер апаар. Оон ыңай джүрный автомашина болгаш ажылчыннар сөөртүрүнге автобус ажыглап турарывыс дээш, автотранспорт организацияларынга чылда 22—24 муң рубльди төлеп турар бис. Бир эвес бодувус дежурный автомашиналыг болгаш автобустуг болзувусса, ол чарыгдал чылда 16—17 муң рубль болур болгаш 11—12 муң рубльди камнап ап болур бис. Электроэнергияның бот-үнезин чиигедириниң бир улуг курлавыры ол-дур.

Кызылдың электростанциязының ажыл-ишчилери электроэнергияның бот-үнезин улам чиигедир дээш бодундан хамаажыр бүгү-ле хемчегларни ап турарлар.

М. ПЕТУХОВ,
станцияның улуг экономизи.

ДОНЕЦ ОБЛАСТЬ. Элеваторларда болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларда чаа дүжүттүң тараазын уруп кадагалаар черлерни ажыткан. Тараа урар черлерни барык чер болганда немей тутканы, чаа шуштурулга шугумнарын, аксылыг чудурукчулерни, көжер транспортёрларны тургускулаан.

ЧУРУКТА: Роевскиниң хлеб продуктуларының белеткел баазазы.

Фото С. Гендельманныы. СЭТА-ның фотохроникази.

СЭКП ТК-НЫҢ МАРТ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУҢ «КАРА-ХӨЛ» КОЛХОЗУ

Кара-хөлчүлер бирги чартык чылда

Колхоз баргазының индири

БӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ улам ыңай хөгжүдериниң соңгаарлаттынмас хемчеглериниң дугайында СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чеди чыл планының сөөлгү чылы—1965 ажыл-агый чылында кара-хөлчүлер бедиткен хүлээлгелерни алган. Оларның сөзү ажыл-херээнден карышпайн турар дээрзин херек кырында кылдынган чамдык ажылдар херечилеп турар. Бистиң колхоз мал ажылдыг деп чүве билдингир. Ынчангаш малдың баш санын өстүрери, ооң продуктулуун бедидери бистиң бирги сорулгавыс ол. Бо чылдың бирги чартынында колхоз күрүнеге сүт садарының планын 146, эът садарыныын — 102, дүк садарыныын 115 хуу күүсеткен, азы эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 120 центнер сүттү, 21 центнер дүктү хөйнү саткан.

Март Пленумунга илереттинген четпестер бистиң ажыл-агыйывыска база-ла бүрүн хамаарышкан. Колхозка мал өстүрери чеди чыл планының контроль чурагайларының деңнелинден ыракта чыдып кааң турган, мал ажылының продукциязын бүдүрериниң ниити хемчээли база-ла көвүдевейн турган. Колхоз 1964 ажыл-агый чылында төрүүр 100 баш хойга онаалтыр чүгле 72 хураган алган, күрүнеге дүк садарының планын үскен. Ол четпестерни чайладырының талазы-биле практиктиг хемчеглер алдынган. Ооң түңнелинде 1965 чылдың бирги чартынында колхоз малдың баш санын өстүрериниң планын чүзүн аайы-биле күүсеткен. Колхозтуң хой малы 3 хойжу бригадада бижыглаттынган. Төрүүр 100 баш хойга онаалтыр Оонaчының № 1 хойжу бригадазы(бригадири аныяк коммунист Сагаан) 96. Сукпактың № 2 хойжу бригадазы (бригадири Өлчей) 96,6, Шивилигниң № 3 хойжу бригадазы (бригадири Саный-оол) 85,9 хураганнарны алган. Колхоз ниитизи-биле төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 89 хураганны алган. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле колхоз баштаар черинин, партия организациязының шилчиир Кызыл түгүн Оонaчының хойжулары салбайн турарлар. Хойжулар Күжүгет Очут, Хомушку Сурзун-оол, Донгак Сайын-оол, Хертек Успун, Хертек Чымба олар төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 6 айлар дургузунда 92—101 хураганнарны алган. Баштайгы бир кыргылдада хойжулар Хомушку Камыска, Хертек Эрелчин, Күжүгет Очут, Хертек Успуң, Хертек Дойтаа олар хой бүрүзүнден 1,8—2,2 кг дүктү, саанчылар Хомушку Серекмаа, Хертек Долума, Хертек Долзаңмаа олар 6 айларның дургузунда боттарынга бижыглаан саар инек бүрүзүнден 650—700 кг сүттү саан алганнар. Бызаа ажаакчызы Дамба-Доржу бодунга бижыглаан 70 бызааларындан хонукта дензи немежилгезин 550—600 граммны ап турар болгаш менди доруктуруп алган.

Колхозка сарлыкты, ангор уксаалыг өшкүлерни өстүрериниң болдунар аргалары бар. Хертек Сагды чартык чылда төрүүр 100 баш сарлыкка онаалтыр 90 бызааны камгалап алган турда, колхоз төрүүр 100 баш анаа инекке онаалтыр ол-ла үеде чүгле 68 бызаа алган. Сарлыктан колхоз дыка эвээш чарылгалыг эътти, сүттү ап турар. Эрткен чылдарга деңнээрге өшкү мал кыштан хүр ашканы-биле өшкү бригадазы алза чогуур дүк планын күүсеткен, ортумаа-биле 1 өшкүден колхоз 500 грамм дүктү алыр турган болза, херек кырында алганы 538 грамм болган. Эрткен чылын ол-ла үеде 1 өшкүден 450 грамм дүк алдынган турган. Өшкү кадарчылары Паданов Күжүгет 1 өшкүге онаалтыр 830 грамм, Иргит-оол — 800 грамм, Чиңмит—720 грамм дүк кыргып алгаш, дээре түңнелдерлиг болганнар. Ынчалза-даа байдал чаңгыс аай эвес, кадарчылар Самбуу, Шидижик, Дываң олар 1 өшкүге онаалтыр чүгле 200—300 грамм дүк алганнар. Ол чижектиг малчыннар колхозта дыка хөй. Бодунуң ажылынга ынакшыл, ниитиниң байлаан өстүрер дээш чүткүл—ол дээрге кижиниң күш-ажылының чедиишкининиң үндезини ол.

Мал ажылынга бир кол чүве болза малчыннарның ажылдаарынга, амыдырал-чурттталгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузары болур.

СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырар дээш, колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы тодаргай базымнарны кылган. Малчыннарга бо чылын 4 чурттталга бажыңын кылган, 17 чурттталга бажыңнарын кладовкалап, крышалаан, 2 хойжу бригаданың төвүн чедир кылып доосκан. Малчыннарның чагыын ёзугаар таарымчалыг шкафтарны, столдарны, сандайларны колхозтуң чазаныга мастерскаязы кылып берип турар. Тудугжулардан Норбужаптың звенозу, чазаныга мастерскаязында Сагаан Кежикке удурткан чазаныкчылардан Сүге-Маадыр (коммунист), Мыйыраң олар онза шылгараңгай ажылдап турарлар. Колхозтуң эрги клуву амгы үениң негелдезин, хандырып шыдавас, бичии болганын барымдаалааш, 230 олуттуг чаа клубту колхоз пландан дашкаар тудуп турар, ону август айның 30-де ажыглалга киирер.

Колхозта аң-балык ажылы орулгалыг дузалаар ажыл-агый боор турар. Бо чылын 8 тонна балык тудар планныг тургаш, чүгле часкы сезонда 5 тонна балыкты туткан бис. Ол болза 1964 ажыл-агый чылында туткан балыктан 2 тонна хөй болуп турар. Туткан балык-биле Бай-Тайга райлозун хандырып турар бис. Балыкчыларның иштинде Данов, Данзын-оол олар бедик түңнелди чедип алганнар.

Колхоз бүдүрүлгезинге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары-биле колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы бүдүрүлге аайы-биле хуралдарны доктаамал эрттирип турар. Ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарыш калбарган, ооң түңнелин ай санында үндүрүп, шилчиир Кызыл тукту болгаш шаңналдарны тыпсып турарывыс чаңчыл болган.

Бисте чамдык кылдынган ажылдардан аңгыда чедир кылдынмаан ажылдар хөй. Колхоз баштаар чери, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери мал ажылында кижилер-биле ажылды чедир тургуспаанындан малдың өлүп хораар чоруун эвээжедип шыдавайн турар бис.

Чартык чылда колхозтан 630 баш мал өлүп хораан, кол мал эмчизи Тадар-оол мал аарыынга удур практиктиг, ветеринарлыг хемчеглерни албайн, чүгле өлген малдарга акт бижип каары-биле өйлежип турар.

Колхозта тудуг ажылы калбарып тура-даа кылдынмаан ажылдар хөй, бо айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле хемчеглер кошкак алдынып турары-биле 81 колхозчу өрегелер өглерде чурттавышаан. Оларны чырык, чылыг бажыңнарже шилчидери хүнүнүң айтырыы болуп турар. Колхозта тудуг ажылының кошкак темпилиг чорудуп турарын демдеглээр херек. Чамдык колхозчулар ниитиниң байлаан көвүдедиринге боттарының күш-ажылының чогуур үлүг-хуузун киирбейн турар чорук-биле эптежип болбас, артель кежигүннери Иргит Шыдыраа, Сталь Иргит, Хертек Донгун-оол болгаш өскелер-даа колхозка ажылдаза чогуур кижи-хүнүн ай санында чүгле 20—30 хуу күүседип, мурнакчы кижилерниң күжүнге хөлегелеттинип алган, ажыл кылган кижилер болуп чоруурлар. Артельдиң ажыл-херээ дээш сагыш салбас шак ындыг чалгаа кижилерге негелдени күштелдирер талазы-биле хемчеглерни алыр бис.

Кара-хөлчүлерниң мурнунда ам соңгаарлаттынмас айтырыг болза, мал чайлагалаашкынын организастыг арттыргеш, бедик семиртилгени чедип алыры, мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү салыры болуп турар. Чылдың бирги чартынының четпестерин дарый чайладыр, малдан алыр продукцияны көвүдедир, ооң бот-үнезин чиигедир ажыл бистиң кол сорулгавыс. СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга телептиг боттандырар төлээде, колхозтуң экономиказын бүгү тала-биле көдүрер, күрүнеге эът, сүт, дүк садарын чоокку чылдарда көвүдедир дээш колхозчу ажыл-ишчилер холдарын дыңзыг тудуп ажылдаар апаар.

О. МАНЗЫРЫКЧЫ,
колхоз даргазы.

12 ЧЫЛДА ХОЙ АЖЫЛЫНГА

БИСТИҢ КОЛХОЗТУҢ мал ажылы, ылангыя хой ажылы сөөлгү чылдарда шапкыны-биле хөгжүп келген. Маңаа кол идиг болган чүве колхоз баштаар черинин, партия организациязының артельдиң экономиказының кол үндезини болур мал ажылынче, малчыннарның амыдырал-хандырылгазынче чогуур кичээнгейни салганында, малчыннарның шудургу ажылдааны болур.

1953 чылдан бээр хой малдап келдим, бо аразында күжүмнү салып чораан колхозумга эвээш эвес малды өстүрүп берип, малдың продукциязындан элээн орулганы киирген мен. Малдың баш санының өзүлдези, ооң продуктулуг чоруунуң бедиири чүгле малчындан, кадарчыдан хамааржыр дээрзин мен бодум, мээң өг-бүлем кежигүннери эки билир бис. Ынчангаш шагның кайы-даа ээлчээнде малдың одар суггадынче, өдек-өлчээнинче кичээнгейни салып келген улус бис.

К. ОЧУТ.

Малды онча-менди, элбек продуктулуг болдурарынга кол-ла чүве болза кышкы өдек-кыштаг, курлавыр мал чеми болур. Бо талазы-биле мээң кышкы өдек-хонажым багай эвес. Колхоз баштаар чери, ооң тудугжу бригадазы ийи кыштагны дерип кылып берген, улуг хойларның, малдың чаш төлүнүң чылыг кажаалары четчир бар, бо чылын безин бир кажааны немей тудуп берди. Мал ажылы-биле чергелештир колхоз баштаар чери, партия организациязы колхозчуларның, эң ылангыя малчыннарның амыдырал-чурттталгазынче чогуур кичээнгейни салып турар. Мээң ийи кыштаамның кайызынга-даа чурттталга бажыңы дээр бичии казанактар турган болза, кол кыштаамга, Бош-Дагга чаагайжыдыр туттунган чурттталга бажыңын кылып берди. Бистиң малчыннарывыс чурттталга бажыңнары-биле хандыртынып турары өөрүнчүг. Материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар кижилер дугайында сагыш салышкын болза СЭКП ТК-ның март Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлериниң, СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң доктаалының күүсеттинип турары ол болур.

Мээң кадарып, малдап турар малым ук черниң бөдүүн хойлары. Малдың одар-белчиирин эки таарыштырарга мал арып чудаар деп чүве билбес, аарыг-аржык безин чок болур, чаш төлү онча-менди алдынар чүве. Хой кадарып келген чылдарымда колхозумнуң ниити хөгжүлдезинге эвээш-биче үлүүмнү киргенимни үстүүнде чугаалаан болгай мен, ам сөөлгү бүдүн чартык чылда чүнү кылганымны допчузу-биле номчукчуларга сонуургадып көрейн.

Хой ажылының талазы-биле колхозувустуң бүдүрүлге планында төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 90 хураган, бир хойдан 1,7 кг дүк алыр. 1964 чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр 95 хураган, бир хойдан-на 1,8 кг дүк алыр хүлээлге алгаш, 98 хураган, 1,9 кг дүк алган мен. Өске алган хүлээлгелерим база күүсеттинген. Бо чылдың бирги чартынында көргүзүүм шору болган, төрүүр 266 хоюмдан 267 хураган, хой бүрүзүнден 2 кг дүк алдым. Бо көргүзүглер малдың кыштан хүр ашканы-биле, өдержилгени өй-шаанда эки чорутканы-биле чедип алдынган. Чаш хураганнарны менди доруктуруп алырынга колхоз баштаар черинин чорутканы сакманчик кыс Болат Амысатовна Хертектни мактавас аргам чок. Ажылдай бергенде уйгу-чыдын чок, могап-шылаар деп чүве билбес төл боор.

Эвээш-биче чедиишкин дээш менээргенип болбас, ниитиниң ажылы харысалгалыг болурун кижиден негеп турар, ындыг болганда кызып ажылдаар ужурлуг. Үстүнде көргүскен чурагайларны чыл төнчүзүнге чедир өстүрүп болур арга менде бар. Хойлар ийи-чаңгыстап оолдаар, хураган немежир, бо чылын алганым 277 хураганнарымны кыргааш, чамдык хойларга агарлаашкынны чоруткаш, бир хойга онаалтыр дүк дензизин база-ла немеп болур мен. Бо чылын 10 тонна сигенни бодумнуң күжүм-биле белеткеп алыр хүлээлге алган кижи мен, мал чеминиң белеткелинче удавас кирер мен. Ол ыяавыла күүсеттинген турар.

Өдек-кыштагны кышка эрте белеткеп алырга сагыш амыр боор чүве, ол меңээ чаңчыл болган, кыштагларымның кажааларын чазын-на коптарып үндүргеш, аар-саар септелгезин кылып каан мен.

Керткен ыяш—сөглээн сөс деп үлегер чугаа бар болгай, социалистиг чарышка алган хүлээлгелерни күүседири албан болур ужурлуг. Мал ажылынга ажылдап келген чылдарымда алган хүлээлгелеримни күүсетпейн барган чылымны билбес мен Чүгле чүткүлдүг ажылдаар, бар аргаларны, курлавырларны ажыглаары, мурнакчыларның дуржулгазын өөрениири, кижилерниң сүмезин алыры чугула. «Чаңгыс бодуң мунганмайн, эш-өөрүң дузазынга даян, оларга дузалаш» деп чугаа база бар болгай, ону сагыыры эргежок чугула.

СЭКП ТК-ның март Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, кара-хөлчүлер бистер күжениишкиннииг ажылдааш, чартык чылда планныг онаалгаларывысты ажыр күүсеткенивис дыка-ла өөрүнчүг.

К. ОЧУТ,
хойжу.

Бригаданың сорулгазы улуг

Колхозчуларны чурттталга бажыңнары-биле хандырар, культура-амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениң тудугларын калбартыр талазы-биле хемчеглер колхозта алдынып турар. Бистиң колхоз тургустунган хүнүнден эгелээш тудуг бригадазы доктаамал ажылдап, улуг ажылды бүдүргенин колхозтуң төвү—Кара-Хөл суур, бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың, чурттталганың кылдынган тудуглары херечилеп турар, колхозчу өрегелерниң хөй нуруузу бажың-балгаттыг болган. Тудуг талазы-биле бригаданың кылыр ажылы ам-даа хөй, сорулга улуг. Колхозчулардан ам-даа 81 өг-бүле өглерде чурттавышаан, оларны чоокку үеде бажыңнар-биле хандырары негеттинип турар.

Бригада бо чылын бирээзинге ийи аал иштии чурттаар 6, чаңгыс аал иштии чурттаар 4 чурттталга бажыңнарын, 230 олуттуг культура бажыңын, шээр малга 1200 баш хой турар 6, анай, хураганга 400 баш чаш мал кирер 2 кажааны, чедир кылдынмаан 100 баш инек кирер бир кажааны тудуп, ажыглалга киирер. Бүгү тудугга херегләэр 2456 кубометр ыяш белеткеттинген, удур сөөртүп, тудугларны кылып турар. Тудуг материалдарын удур сөөртүр чорук тудугнуң темпизин оожумнадып келген. Аргадан ыяш үндүр сөөртүр трактор, тудуг кылыр черлерже ыяш сөөртүр машина үргүлчү үрелир, оларның септелгезин дүргедедир талазы-биле механик Түмен-оол хемчег албайн турар. Тудуг бригадазы чепсек-херекселдер-биле хандыртынган, бригадада доктаамал ажылдап турар 30 ажыг кижиниң кырында 170 хире колхозчулар бижыглаттынган.

Чартык чылда чүү кылдынганыл, ону допчулап көрейн. Бирээзинге-ле ийи аал иштии чурттаар 3, бир аал иштии чурттаар бир бажыңны бүрүн тудуп, ажыглалга киирген бис. Ийи аал иштии чурттаар 3 бажыңның тудуу ам эгелээн болгаш бир аал иштии чурттаар 3 бажыңның белеткел ажылы чорул турар. 230 олуттуг культура бажыңының ханазының салыы доозулган, дээвир оорганары база салдынган. Бо улуг тудугда ам кол ажылдар дээвир, шала салыры, эжик, соңгалар кастыктарын чазап, эптеп тургузары болуп турар. Бо ажылдар пилорама үрелгеш, дилиг материалдары чогу-биле сөөлгү үеде соксай хона берген, пилораманың үрелген чери чаа кылдынган, тудугга херегләэр янзы-бүрү дилиг материалдарын белеткеп эгелээн. Культура бажыңының эжиктерин, рамаларын болгаш өске-даа чазанылга кылыгларын чазаныга мастерскаязында белеткеп турар, рамалар колдуунда белен болгаш печкалар кылыр тууйбуну тудуг бригадазының тууйбу бүдүрер звенозу белеткеп турар болгаш печка салырынга бичии-даа бергедээшкин болбас. Культура-амыдыралдың бо тудуу августуң төнчүзүнде дооступ, ажыглалга киргеч турар.

Бисте шала кылгаш ажыглалга киирген чурттталга бажыңнары хөй. Бригада бо чылын 10 чурттталга бажыңнарының крышазын, кладовкаларын кылыр тургаш, 30 ажыг бажыңны чедир кылып, планын оранчок ажыр күүсеткен болгаш чамдык бажыңнарны шалалаан. Колхозчуларның чурттталга бажыңнарында аар-саар септелгени кылыр бажыңнарның септелгези доозулган, ам чамдык штукатура кылыр ажылдар арткан. Бо ажыл база-ла күүсеттинер.

Колхозтуң экономиказының кол адыры—мал ажылы болганда, малга эки шынарлыг кажаалар тудары эргежок чугула болуп турар. Бо чылын 7200 шээр малга 6 кажаа тудар планывыстан 4 кажаа ажыглалда кирген, малдың чаш төлүнге 400 баш анай, хураган кирер 2 кажаа тудар ажыл ам чоруп турар. 100 инек турар кажааның тудуун доозуп, ажыглалда киирген. Бызаага бир кажаа тудары планда база көрдүнген. Малга оран-саза тудар материалдар бүрүн белеткеттинген.

Бригадада хөй чылдарда тудугга ажылдап келген кижилер хөй, одаражылды организастаар, тудугнуң темпизин дүргедедир талазы-биле улуг ажылды чорудуп, улуг нормазын доктаамал ажыр күүседип, өскелерге үлегер-чижек болуп турарлар. Чижээ, Норбужап, Чымбаа, Борбак-оол, Бадан-оол, Хайынмаа болгаш херээжен тудугжулар Севилдей, Чылбак болгаш өскелер-даа тудуг херээнге ёзулуг мастерлер, боларга тудугжулар чоргаарланырлар.

Мындыг мурнакчыларның күш-ажылы-биле шыырыңмалаттынып алган, ажылдан былдаксаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, ажылга үнмес кижилерни ыттавайн барып болбас. Калдар-оол, Бавуу, Окчаанай, Очур-оол, Серембил болгаш өскелер-даа каш хүн улаштыр ажылга үнмейн баргылаар таварылгалар эвээш эвес. Бо чорук колхозка-даа, оларның боттарынга-даа когаралдыг чедирип турар. Мындыг байдалдың бригаданың кежигүннериниң иштинге болу бээриниң бир кол чылдагааны болза, тайылбыр-массалыг ажылдың кошкаанда, кижилер-биле хүн бүрүде ажыл чоруттунмайн турарында. Тайылбыр-массалыг ажылды күштелдиреринге агитаторлар улуг рольду ойнаар турбуже, бистиң агитаторларывыс тудугжуларга ховар кээп турарлар.

Бистиң кылыр ажылывыс хөй, чартык чылда-даа ооң кезиин бүдүрүп ап шыдаваан бис. Ындыг болганда бригаданың бүгү кежигүннери, тудугда түр бижыглаан колхозчулар күжениишкиннииг ажылдап тургаш, бүдүрүлге планында көрдүнген бүгү тудугну күүседири негеттинип келген. Колхозчуларны, эң ылангыя малчыннарны чурттталга бажыңнары-биле хандырары тудугжуларның хүлээлгези болур.

К. ХЕЙМЕР-ООЛ,
тудуг бригадазының бригадири.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

АДА-ИЕМ МАЛ АЖЫЛДЫГ ЧОРААН, олар боттарының ажылынга кызымаккай, уйгу-чыдын чок ажылдап чораан улус чүве. Оларның үлегерин эдерип, мал ажылынга ажылдаар бодал школага өөренип чораан үемде меңээ төрүттүнүп келген. 7 классты дооскаш колхозумнуң ажылынга киржип, янзы-бүрү ажылдарны кылчып, мал ажылынга кирериимден дидинмейн чордум. Шериг албаны эрттирер назы-хар четкен, Совет Армияның албанын эрттирери-биле чорупкан мен. Шериг албанын эки эрттиргеш, колхозумга чанып келгеш, хову ажылынга-даа, тудугга-даа, черле янзы-бүрү ажылдар кылып чорупт турумда, мал ажылынга ажылдаар деп мурнунда бодап чораан бодалым мени амыратпайн барган, колхоз баштаар черге дилег киирерімге сүт-бараан фермазының чаш бызааларын ажаар ажылга 1964 чылдың төнчүзүнде киирип каан чүве.

Кандыг-даа ажылга ажылдап киргенде баштай бергелер кижиге таваржыры билдингир. Меңээ бергедээшкиннер турган, дуржулгалыг малчыннарның дузазы-биле, сүмези-биле ажылдап тургаш, бергелерни эртип, бызаа ажаарынга чаңчыгып өөрени берген мен. Туралап ажылдаарга кандыг-даа бергелерни тиилеп болур, ажыл-иш үре-түңнелдиг болурун бодумнуң үр эвес ажылымдан көрүп, бүзүреп чор мен.

Чеди чылдың сөөлгү чылы болур 1965 чылда 50 бызааны ажаап доруктурар хүлээлге алган мен, ам мээң ажаалгамда 70 бызаа доругуп өскен, хүн бүрүнүң өзүлдези кончуг эки болуп турар. Чаш малдың өзүлдезинге кол чүүл болза сүт болгай. Мээң кадарып ажаап турар бызааларымның иелери саалдада, сүт саалдазын көвүдедир сорулга-биле кылымал сүттү бүдүрерин колхоз баштаар чери шиитпирлээн. Ол шиитпир күүсеттинген, фермаларның чаш бызааларынга кылымал сүттү берип турар. Ол чорук сүт чыылдазын көвүдедиринге улуг рольду ойнаан. Ооң түңнелинде колхоз чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын ажыр күүсеткеш, пландан дашкаар элээн хөй сүттү саткан. Сүт саалдазын көвүдедир, күрүне планын күүседир талазы-биле кадарчыларның, саанчыларның күжениишкиннииг ажылдаанын демдеглээри черле чугула.

Мээң ажылдап турарым № 1 сүт-бараан фермазынга чыл эгезинден бээр 2500 кг кылымал сүттү бүдүрүп, чаш бызааларга берген ийикпе, азы 2,5 тонна чалаң сүт камнаттынган. Бызааларымга кылымал сүттү, силосту, көк-суланы, ылбыраткан арбайны болгаш өске-даа чемнерни берип тургаш, бызаа бүрүзүнүң хонукта немелде дензизин 600 грамм чедирип ап турар мен. Ажылымның бирги базымнары үре-түңнелдиг болуп турарынга улам-на сорук кирип турар мен.

Бодум аныяк, мал ажылынга чаа ажылдап кирген болгаш мал эмчилериниң, зоотехниктерниң, санитаркаларның дузаламчызын улуу-биле күзеп турар мен. Ындыг болза-даа оларның дузаламчызы, сүмези ховар болуп турары хомуданчыг. Чүгле бистиң фермавыстың талазы-биле ындыг бе дээрге, хойжулардан ветеринария ажылдакчыларынга хомудалы улуг болуп, чалаарга безин келбес боор-дур дээн чугаалар малчыннардан үргүлчү дыңналыр. Ветеринария ажылдакчыларының малчыннар-биле харылзаазы доктаамал болур болза, мал ажылы чедиишкинниг болур деп, бодум хуумда бодап чоруур мен. Мал эмчилери Хертек Айылдаа, Салчак Тадар-оол суглар бистиң фермавыс кыштагга турда келгеннер, ооң соонда кээп көрбээннер.

Бистиң колхозтуң байдалынга малды көжүп чораш одарладырга дыка таарымчалыг болуп турар. Чай дургузунда коданны ийи-үш катап солуурга мал эки деңгилде алыры, ооң продукциязының элбек болуруп хоочун малчыннарның дуржулгазы көргүзүп турар. Бистиң фермавыстың ажыл-ишчилери бо чайын хонашты каш удаа солуурун шиитпирлээн, ам удавас Чөлчү хемниң Ажыкче көжер деп турар. Ол чайлаг малдың семирииринге, сүт саалдазының бедииринге онза ужур-дузалыг чер.

Колхозтуң клувунуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң ойнакчылары-даа, районнуң-даа бот-шывынгыр артистери бо чайын чаңгыс-даа катап кээп оюн көргүспээннер. Республиканың хөгжүм-шии театрының Максим Мунзукка удуртурган артистери июнь 28-те бистиң фермавыска кээп солун концерт көргүскенинге ферманың ажылдакчылары өөрээннер.

С. ДАМБА-ДОРЖУ,
бызаа ажаакчызы.

С. ДАМБА
бызаа ажаакчызы.

КОЛХОЗТУҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Х. ДОЛУМА
саанчы.

А. ХОМУШКУ
саанчы.

Х. УСПУҢ
кадарчы.

Механизация эргежок чугула

РЕСПУБЛИКАНЫҢ колхозтарының, совхозтарының сүт-бараан фермаларының хөй кезии механизастаттынганын, саалданы электри саалда аппарады-биле, чемгерилгени, суггарылганы, кажаа иштиниң өдек богун үндүрерин механизастыг арга-биле чорудуп турарын солуннардан, ном-дептерден кижи номчуп танышкаш, бистиң колхозтуң сүт-бараан фермаларының мынчага чедир механизастаттынмайн турарын кайгаар чүве. Ооң чадаарда саалдадан өске бөдүүн механизацияны тургузуп, саанчыларның, кадарчыларның күш-ажылын чиигедип, малдан алыр продукцияны элбедип, ооң бот-үнезин чиигедирин саанчылар, кадарчылар четтикпейн манап, чугаалажып турарын бистиң фермада бо-ла дыңнап болур. Ол черле шын, бисте чаңгыс-даа механизастаттынган ажыл чок, бүгү ажылды хол-биле чорудуп турар. Ийе, биске электри-саалда аппарады ажыглаттынмас, чүге дээрге бистиң саар инектеривис чурт иштиниң, допшузу биче, аппаратка таарышпас:

Саанчылап чораан чылдарымның иштинде бир чыл хире узуктелип, инек кадарып тургаш, катап саанчылай бердим. Мурнунда кылып чораан ажылым болгаш улуг бергедээшкинге таварышпайн, эш-өөрүмнүң дузаламчызы-биле бо ажыл-агый чылының бирги чартынында шору көргүзүглүг болдум. Меңээ бижыглаттынган саар 19 инектен ниитизи-биле 6771 кг азы инек бүрүзүнден 367,6 кг сүт сагдынган. Июнь айда саалда элээн бедээн, июньда ниитизи-биле 2734 кг сүттү колхозка берген мен.

Бистиң фермавыста, колхозта уксаалыг инек чок, бүгү бода мал чурт иштиниң малы болуп турар. Ындыг болганда сүт саалдазы куду болуру черле билдингир. Колхоз тараа культураларын, кукуруза тарывайн турар болганда, бисте сиген, көк-суладан өске немелде чем чок болуп турар, немелде чемнерни чүгле кышкы үеде берип турар бис. Бо байдал сүт саалдазын кызырбазынга дөгүм болуп, кышкы үеде план күүседиринге улуг рольду ойнап турар. Бир эвес биске кукуруза силозу болгаш концентраттар бар турган болза, саалда амгы байдалдан бедик турары чугаажок. Бистиң саанчыларывыста Х. Долума, А. Хомушку ышкаш мурнакчы саанчылар хөй.

Колхозтуң бүдүрүлге планында бо чылын бир саар инектен-не 800 кг сүт алыры көрдүнген болза, бистиң саанчыларывыс бедиткен хүлээлгелерни алган. Бо ажыл-агый чылында бодумга бижыглаттынган саар инек бүрүзүнден 875 кг сүттү саарын социалистиг чарышка алгаш чартык чылда бир инектен-не сагган сүдүмнү моон үстүнде көргүскен болгай мен. Моон соңгаар чайлагга сүт саалдазы кудулавас, барык ийи ай иштинде өзүлделиг болур, мээң-даа, өөрүмнүң-даа социалистиг чарышка алган хүлээлгеливистиң күүсеттинер барымдаазы бар.

Колхозтуң фермаларының саанчылары чалаң сүттен аңгыда сүттен чамдык продуктуларны бүдүрүп, артелинге эвээш эвес орулганы киирип турарлар. Бистиң фермавыс быштакты, ааржыны база кылып турар.

Республиканың, районнуң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң дугайында, колхозтуң ажыл-агыйының планының күүсеттинип турарының дугайында лекцияларны, илеткелдерни фермаларның ажыл-ишчилери дыңнап, солун медээлерни билип ап, кино-чуруктарны көрүп турарлар. Колхозта клубтуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү фермаларга, хойжу бригадаларга оюн, концерт көргүспейн турары хомуданчыг. Колхозтуң партия, комсомол организациялары малчыннарны, саанчыларны культура-массалыг ажыл-биле хандырарын күзеп каар бодаан мен.

Х. СЕРЕКМАА,
саанчы.

Телеграф медээлеп дамчыдып тур

Совет-индонези кады ажылдажылга

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезия Республиканың нефть үлетпүр министерствозу биле «Машиноэкспорт» Бүгү-эвилел каттыжыышкынының аразында керээге ат салыышкыны Джакартага июль 5-те болган. Ол керээни ёзугаар совет тала Индонезияның нефть индустриязын нефтиниң болбаазырангай дерилгези-биле хандырар. Хөй бөлүк индонези инженерлер болгаш техниктер ССРЭ-ге бүдүрүлге практиказын эрттирер.

Нефть болгаш бойдус газ херектериниң талазы-биле күрүне министри Доктор Сутовонуң СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни болза: «Индонезия Республиканың национал делшилгезинге дузалап турар Совет Эвилели-биле найыралчы харылзааларның хөгжүлдезинге күзеливис ханып турар. Совет Эвилелинден нефть дерилгезин алыр дугайында керээге эң-не баштай ат салган чорук—ол дээрге индонези-совет экономиктиг харылзааларда улуг болуушкун болур-дур. Бис бодувустуң совет өннүктеривиске өөрүп четтиргип турар болгаш бистиң кады ажылдажылгавыс быжыгар дээрзинге идегээр бис».

ПАТРИС ЛУМУМБА АТТЫГ УНИВЕРСИТЕТ

МОСКВА. Улустарның найыралының Патрис Лумумба аттыг университединге инженер факультедин дооскаңнарга июнь 29-та дипломнарны тывыскан.

Делегейниң 27 чурттарындан 60 ажыг студентилер ССРЭ-ге курс дооскаш, инженер-механик, инженер-электрик болгаш техниктиг эртемнерниң магистралдары деп тускай эртемни чедип алган.

ЧУРУКТА: инженер-геологтуң дипломун алган куба кыс Брито Рохас Амелия.

Фото В. Мусаэльянныы.

СЭТА-ның фотохроникасы.

СЕМИНАР

Социал хандырылга министерствозу колхозчуларга пенсия, пособие тыпсырының чаа хоойлузунуң талазы-биле ийиги семинарны эрттирген.

Колхозтарда социал хандырылга чөвүлелдериниң даргалары, районнарда социал хандырылга килдистериниң эргелекчилери, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарда кедээ ажыл-агый эргелелдериниң бухгалтерлери база аңаа киришкеннер.

Баш бурунгаар планда көрдүнүп белеткеттингенинң ёзугаар: кырааны, инвалид болганы дээш, азырадыкчызын чидирген таварылгада пенсия, пособие тыпсырының чурумнарын болгаш район бүрүзүнүң колхозтарында болдунуп турар частырыгларны моон соңгаар болдурбазының дугайында бар чижектер-биле сырый холбаттынган, тайылбырлаашкынны социал хандырылга министриниң оралакчызы эш М. Г. Шашков кылган.

Колхоз кежигүнү чорааннарга пенсия тыпсырының чурумнарын болгаш колхозчу херээженнерниң божуур мурнунуң болгаш божаан соолунде пособие төлевириниң негелделерин шын сагып, ол талазы-биле колхозтарда социал хандырылга чөвүлелдери база колхоз бухгалтериязы шынзылга-санажылга документилерин шын эвес долдуруп турарындан четпес кылдыр азы ажыр төлеп турарының фактыларын илереткен. Колхозтарда колхоз кежигүннериниң ап турган ажыын, күш-ажыл стажын санап үндүреринде четпестерни пенсия хоойлузунуң негелделеринге дүүштүр сайгарарын семинарга чугаалашкан. Чаа хоойлу ёзугаар пенсияны шын санап үндүрүп, ортумак төлевирни тодарадырын Эрзин, Тес-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем, Өвүр болгаш өске-даа районнарның колхозтарында бухгалтерия черлери чугулага ап, сагыш човангыр көрбейн, «ону кылыр чай чок» дээр, чалгаараар, түвексинер чорууну ужурундан чамдык колхоз кежигүннериниң пенсиязының хемчээли эвээш болуп турар.

Бии-Хемниң «Хадын» колхозундан С. Б. Кончай, Каа-Хемниң Ленин аттыг колхозундан Е. Д. Паздерин олар боттарының башкарып турары социал хандырылга чөвүлелдериниң багай эвес ажылдап, бо талазы-биле ажылдың уг-шиин биле бергенин, план ёзугаар эрттирип турар хуралдарынга пенсия алырының документилеринде частырыгларны, кымнарга пенсия бээр, бербезин коллективтиг сайгарып турарын, ажылда частырыгларын миннип өске эштерге боттарының бар дуржулгазын база чугаалааннар.

Каа-Хем, Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарның база республиканың социал хандырылга чөвүлелиниң колхозчуларга пенсия тыпсырының чаа хоойлузун чоннга тайылбырлаар, бо ажылды шалыпкын болдурарының сорулгаларын кошкак чорудуп турарын республиканың социал хандырылга чөвүлелиниң секретары Кедээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы эш Кара-оол шын шүгүмчүлээн.

Республиканың социал хандырылга министри А. Б. Даваа колхозчуларга пенсия, пособие тыпсырының чаа хоойлулары-биле холбаштыр социал хандырылга ажылдакчыларының хемчээли улгатканын, ажылдакчы бүрүзү хамаарышкан ажылынга харысалгалыг болурун, ажылчы чоннуң амыдырал хандырылга айтырыгларын эреңгейлеп турарын, эң-не дыңнангыр, сагыш човангыр хандырар дээш совет хоойлунуң негелделерин хажытпайн ажылдаарын чугаалаан. Таңды, Чөөн-Хемчик районнарда социал хандырылга килдистери пенсия, пособие тыпсырын азы хемчээлин өстүрерин көрүп көөрүн дилээн билдиришкиннерни, министерствонуң барган бижик телеграммаларын чогуур өй-шаанда харыылаарынга сагыш-човангыр болурун уттуп турарының шын эвезин ол онзалап айыткан. Колхозчуларга пенсия тыпсырының массалыг үезин Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Өвүр, Тожу, Каа-Хем районнар багай эвес чорутканындан республикада бо хүннерде 1595 колхозчулар чаа хоойлу ёзугаар пенсияны, 400 хире херээженнер пособиени алганын, пенсия тыпсырының чугула айтырыын Улуг-Хем, Бай-Тайга районнар январь, февраль, март айларда тергиин хожудатканынга эптежип болбас дээрзин база чугаалаан.

Кедээ ажыл-агый министерствозу колхозтарның социал хандырылга чөвүлелдериниң даргаларын бо семинарга шуптузун келдирткен турда-ла, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин, Тожу районнардан чаңгыс-даа кижи келбейн барганы — чаа пенсия хоойлузун амыдыралга боттандырарын, билдинмес айтырыгларны эки билип алырын үнелеп көрбейн турары ол дээрзин шыңгыы айтыры чугула.

Ондар ОХЕМЧИК,
Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң улуг инспектору.

Алжирниң революстуг чөвүлелиниң даргазының чугаазы

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирниң хамаарышпас чоруун чарлаанындан бээр үш чыл болган ою-биле холбаштыр июль 5-те полковник Хуари Бумедьен радио болгаш телевидение дамчыштыр Алжир республиканың революстуг чөвүлелиниң мурнундан чүве чугаалаан.

Бодунуң чугаазынга Бумедьен Алжирниң иштики амыдыралын, а ол ышкаш чазактың даштыкы политиказын колдадыр тайылбырлаан. Алжир республика национал тускай догуннаашкынны бот-бодун хүндүлеп көөрүнге үндезилээш, бүгү чурттар-биле кады ажылдажылганың турум политиказын чорудар бодап турар дээрзин ол медеглээн.

Чурттуң иштики айтырыгларынга хамаарыштыр чүве чугаалап тургаш, ооң демдеглээни болза, Национал хосталганың фронтузу партия чуртту эргелеп башкарарынга кол рольду моон соңгаар-даа ойнаар апаар. Чоокку келир үеде ол партияның съездизин эрттирер апаар деп, Бумедьен демдеглээн. Ынчалза-даа съездиниң болур хүнүн тодаргай айытпаан. Алжирниң Революстуг чөвүлелиниң кол сорулгазы болза, ажыктыг администрацияны тургузары, коррупция-биле демисел болгаш чурттуң экономиказын көдүрери болуп турар деп, ол демдеглээн.

Бодунуң чугаазының алаан кезиинге полковник Бумедьен чурттуң президентизи турган Бен Белланың ажыл-чорудулгазын шүгүмчүлээн.

Бумедьенниң чугаазының соонда дораан-на Революстуг чөвүлелдиң составын радио дамчыштыр чарлаан. Революстуг чөвүлелдиң составында 26 кижи кирген. Хуари Бумедьенни Алжир республиканың Революстуг чөвүлелиниң даргазы деп дыңнаткан.

Редакцияга чагаа

Бир стакан суг болза аар!

Кызылдың кедээзинде хавак кырында уруглар яслизин, бир школаны «Чоннуң тудуу» деп чарлаан — чаа өөредилге чылының бетинде доозар сорулганы салган.

Тываның ном үндүрер чериниң партия эге организациязы, местком база дирекция чери хамык ажылдакчыларын эвилелдеп алгаш, июнь 28-те ол чугула тудугга ажылдап үнгээн.

Тудугну организастааны каракка чаржынчыг-дыр. Изиг хүнде улус хөрээн кагыдыр ажылдааш, суксунга пактаар соок суг, квас тыппас боор-дур. Ажылдың изиг түлүк үезинде чаңгыс столованы хаап каапкан — хаалгазын кара шооча дуглаан. Хамык ажылчыннар дүштеки чем чиир дээш чоогунда бир аъш-чем садыынче халчыр. Аңаа баарга ээлчег манаар. Садыгжызы арага саткан кижилерни ээлчег барымдаалавайн эрттирип тер. Ажылчын кижилер иткилежип турда-ла, чапсар төнер— хлеб безин чедишпейн баар. Турупкан ажылчыннар болгаш шефтеп келген кижилер орта чемненип, таптыг дыштанып албайн, дедир-ле ажылдаар черже калгыптар. Бир чамдык кижилер сывырлып чыдып-даа каар. Тудуг черинде квас садар доскаарлыг тергениң барааны безин чок. Аъш-чем садар бичии садыг безин чок. «Оода-ла бир стакан квастан ишкен болза аар» деп хомудал ала-чайгаар үнүп кээр-дир.

Партия хооркому, хоорккүском ажылчы чоннарны тудугже эвилелдеп турган, оларның хандырылгазын база бодаза эки болгу дег. Чоннуң тудуу хайнып турар черге хайындырган болгаш ажыткан суг турар болза, ында багай чүве чок болгу дег. Чоннуң тудуун чогуур өйүнде доозар дээш күжениишкин үндүрбүшаан, ында ажылдап турар кижилер дугайында сагыш салыр херек.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
Тываның ном үндүрер чериниң парторганизация секретары.

Кым-даа дыңнаксавас аргажок

Оруктуг-Сайыр суурда бир муң ажыг чурттакчылар бар. Мында «Барлык» совхозтуң Хендерең салбырының ажылчыннарының хөй нуруузу. Электри энергияның дузазы-биле школага радио точказы ажылдап келген. Электрик С. Кушкаш-оол чырыткыны чогуур шагында кывыспайн, кежээ орай кыпсып турар ужурунда, радио дамчыдылгазын чогуур үезинде дыңнаар арга чок болган.

Ол чүгле кежээкиниң 9—10 шактан эгелээш дүнекиниң 12 шакка чедир чырыткыны кыпсыр. Сөөлгү медээлерни, солун концерттерни чурттакчылар дыңнавайн турары хомудаңчыг. Суурда турум кино база чок. Кежер кино бир ай дургузунда келзе келир, келбейн-даа баар.

Салбырның чону радио дыңнавастаан, кино, концерт көрбес апарган. Кижизидилгениң бо хемчеглерин канчап боттандырарыл деп айтырыгны салыр үези келген. Даргалар бо дугайында чогум чүну бодап турар ирги? Мону шиитпирлээринге район организацияларының боттуг дузазы база херек.

С. ТАВА-САМБУ.

Деңзизи чүге кудулааныл?

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбыры мал семиртилгезинче онза кичээнгейни салып турар. Эң ылаңгыя инек кадарчыларынга улуг харысалга, улуг күш үнер деп чүве кымга-даа билдингир.

Чоокта чаа кадарчы Дугар Ланмаа ниити деңзизи 12 тонна ажыг 42 шарыларны Хендергеден Шагаан-Арыгда мал хүлээп алыр пунктуга ырак черге ийи хонуп чорааш чедире берген. Ук пунктунуң эргелекчизи пункт септелгези чорудар улус бис дээш кадарчының малын хүлээп албаан. Дедир сүрер дээрге ырак. Септеп алгыжеге манаар бодааш, Көк-Чыраанын өът чок изиг ховузунга 5—6 хүн ыңай-бээр сүрүп келген. Совхозтуң зоотехниги чедип келгеш, совхозтуң Хайыракан салбырынга хүлээдивит дээн. А кажан хүлээдирге 340 кг четпейн барган.

Мал дужаар изиг түлүк үеле мындыг четпес чорук ажыл-агыйга кончуг когаралды чедирип турар. Кадарчы Дугар немелде деңзи албааны дээш 27 рубльди төлээр ужурга таварышкан. А мал хүлээдир черде четпестерниң ужун кудулаан деңзиниң өртээн кым төлээрил?

Д. ШУЛУУ.

Редактор **К. К. КУДАЖИ.**

„Хальштейнниң доктриназының" буурап дүшкени

Угаан-сарыыл чок шоодуг кылдыр дыңналып турар мындыг фактының дугайын барыын-герман бир солун мынчаар дыңнаткан чүве: ГФР-де тургустунган «немецтер-тогожуларының эвилели» дээр чүве Того африка республиканы ГФР-ниң чардынмас кезии кылдыр чарлаарын кыйгырган. А аңаа херечи болур ужурга таварышкан мен, ынчаарга ону эң шыңгыы аян хөөн киирип турар оон өске факт база бар. Боннга чыл бүрүде чорудуп турар «африка неделяларының» бирээзин эрттирерингe шаанда герман колония чораан Тогонуң сөөлгү губернатору—герцог Адольф Фридрих фон Сакленбургту хүндүлүг аалчы кылдыр киириштирген. Соңгу Африкада албандан дүшкен кайзерживе бараалгаткан ёзулал хүндүлел билдингир утказын казыттырбаан. Аныяк национал күрүнелерге, Африканың, Азияның болгаш Латин Американың улустарының хосталгалыг шимчээшкининге хамаарыштыр Бонн политиказының ниити хевир-шинчизин хууда, ынчалза-даа тодаргай утка-биле ол фактылар немеп турар.

Ол политиканың кол үндезини «Хальштейнниң доктриназы» дээр чүве болуп турар. Ол доктринаны барыын-герман даштыкы херектер министерствозунуң статс-секретары турган, а ам—«Ниити рынок» Комиссиязының даргазы профессор Вальтер Хальштейнниң ады-биле адаан. Бо доктрина 1955 чылда көстүп келген болгаш «бүгү Германияны» төлээлээр деп Бонннуң дүрүм чок негелделерин үндезилээр сорулганы салган. Доктринаның сорулгазы болза экономиктиг болгаш политиктиг терзии үүлгедиглерниң дузазы-биле ГДР-ни делегейге дипломаттыг ёзу-биле хүлээп көөрүнге моондактаар болгаш ону делегей аренازынга тускайлаарын чедип алыры болуп турган. «Үшкү күрүнелер ГДР-биле дипломаттыг харылзааларны тургузарын федеративтиг республика найыралчы эвес чорук кылдыр көөр апаар» деп, Конград Аденауэр бир-ле катап чугаалаан.

«Хальштейнниң доктриназы» делегей эргелери-биле тодаргай-ла чөрүшкек болуп турары мырыңай илдендир. ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктери тускай догуннаан өске күрүнелерниң херектеринга ыят чогу-биле холгаарлап, „дипломаттыг харылзааларны кым-биле тудуп болурун, кым-биле тудуп болбазын оларның чазактарынга албадаарын оралдажып турар. Ынчалза-даа амыдыралдың көргүзүп турары-биле алырга, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң өскен, улустарның бот медерелиниң бедээн байдалдарында кыжаныышкынның болгаш албадаашкынның политиказы чайлаш чок болур буураашкынче чыгаттырган «Хальштейнниң доктриназының» хуу-салымы аңаа маргыш чок бадыткал болур.

ГДР-биле өске күрүнелерниң найыралчы кады ажылдажылгазынга шаптыктаары-биле Бонн сөөлгү чылдарда делегей аренازынга өнчүк чөңгээни чеже катап кылбаан дээр! 1957 чылда федеративтиг республика Югославия-биле харылзааны үскен, а 1963 чылда Куба-биле харылзааларны үскен. Бо болза Герман Демократтыг Республиканы ол күрүнелерниң хүлээп көргени дээш Германияның Федеративтиг Республиказының кылган «дерзии» хемчеглери-дир. Хөгжүп эгелеп турар чурттарның адрезинге каржы кыжаныышкыннар болгаш кескээшкиннер Рейнниң эриктеринден хөй удаа дыңналып турган. Харын херектиг ужуру мырыңай элдептиг байдалга чедип турган. Эрткен чылын барыын-герман эрге-чагыргалар Алжирге ажыттынган делгелгеде боттарының павильонун хаап кааннар, чүге дээрге ГДР-ниң павильонунуң кырынга ол республиканың тугун көдүрүп үндүрген. Чоокта чаа Уганданың найысылалы Кампалага ындыг янзы төөгү база катап болган.

Ындыг болза-даа коргударының угаан-сарыыл чок бонн политиказы килеңнээшкиниге болган чок чедирип турар. Дипломаттыг дерзии чоруктарының хемчеглери-даа база экономиктиг дузаламчы дээр чүве хөй саныг чурттарның ГДР-ни херек кырынга хүлээп көөрүнге шаптык чедирип шыдаваан. Ам Герман Демократтыг Республиканы даштыкыда он ийи элчин, тос кол консуль, ийи консуль болгаш бүрүн эргелиг төлээлекчи баштаан бир төлээ чери төлээлеп турар деп муңгаранчыг байдал-биле демдеглээр ужурга «Франкбуртер альгемейне» солуну таварышкан. Оон аңгыда Бонннуң географтыг чуруктарында «чок турар» республика даштыкы күрүнелерде 32 садыг төлээлекчи черлерлиг Барыын таланың чурттарында, Англияны, Францияны болгаш Италияны киириштирбишаан алырга, даштыкы садыг палатазының 12 төлээ черлерин, үш транспорт болгаш сан-хөө агентиледерин тургускан. ГДР делегейниң дыка хөй организацияларында кирижип турар. ГДР-ниң даштыкыда төлээлекчи черлери хөй таварылгаларда элчин черлериниң адын чүгле эреңгей ёзу-биле эдилевейн турар деп барыын-герман парлалга демдеглээн.

Каттышкан Араб Республикага ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы Вальтер Ульбрихтиң кылган аян-чоруу «Хальштейнниң доктриназынга» шыңгыы аштырышкынны таварыштырган. Делегей аренازынга ГДР-ниң ылгай көөр болгаш ону «чок чүве» кылдыр херекке албас дээр Бонннуң башкарыкчы бөлүктериниң бүгү оралдажыышкыннары чүгле барыын-герман күрүнени тускайлаарынга чедирип турар деп чүвени Вальтер Ульбрихти Каирге чүректиг ханызындан уткуп алган чорук болгаш ооң дараазында болгулаан болуушкуннар тодаргай көргүскен.

КАР-че Ульбрихтиң аян-чоруун үзери-биле Бонн чедишкин чок оралдажыышкыннарны баш удур кылган, а ол аян-чорук боттанган үеде Каирге экономиктиг дузаламчыны көргүзерин соксаткан деп чүве билдингир болгай. Тускай догуннаан күрүнеге бодунуң күзелин коргудуушкуннуң болгаш кыжаныышкынның дузазы-биле төгээр дээр оралдажыышкын бүгү араб делегейге хөлзээшкинни болдурган. Барыын Германия израиль экстремистерни боо-чепсек-биле чажыт хандырып турарын сойгалаан түңнелинде ол хөлзээшкин күштелген. ГФР биле араб күрүнелерниң аразында харылзааларның кризизи болза, кажан Бонн арабтарга удур «дерзии хемчег» кылдыр Израиль күрүнени хүлээп көрген ындыг эң ындыкы деңнелге четкен турган: Араб Чөөн чүктүң он чурттары Германияның Федеративтиг Республиказы-биле дипломаттыг харылзааларны үскеннер. Найысылалдың «Генераль-анцейгер» солунунуң демдеглээни-биле алырга, делегей харылзааларының адырынга ГФР ол хире аар аштырышкынга кажан-даа таварышпайн келген.

Гейнде албан кижилери буруу чок черге хей-ле дорамчылаттырдывыс дижип, чадаарда-ла хөннүн чазамыктап турарлар-дыр. Израильдиң хүлээп көрген чылдактарны араб күрүнелер «билип албаан» дээр оларның бадыткалдары кижилерни аймаазырадыры чегей-ле боор. Арабтар Барыын Германияның хөделиишкиннерин коргуушкун, кыжаныг кылдыр чөптүүре биле көрүп, ынчангаш ол хөделиишкиннерни бонн даштыкы политиказы биле шуут холбаалыг кылдыр тургусканы чайгаар-ла билдингир-дир.

Африканың, Азияның болгаш Латин Американың улустарының демиселин демир болгаш хан-биле базып турар ол кижилерниң талазынга Бонн өскерилге чокка туржуп келгенин бүзүреп көөрүнге хөгжүп эгелеп турар чурттарның улустары чаңгыс эвес аргаларлыг болган. Федеративтиг республика Вьетнамда америк агрессияны, Конгода чомбежи өлүрүкчүлерни, Мурнуу-Африка Республиказында расистерни, Анголада салазаржы шаажылакчыларны материал болгаш мораль талазы-биле деткип турар. Хөгжүп эгелеп турар чурттар боннга чүгле сайгарылганың рыногу болгаш чиг-эттиң үнер дестери, а барыын-герман генералитетке — болдунар дайын авантюраларының шөлү болуп турар дээрзин ол чурттар көрүп турар. Бундесвериниң командылакчызы турган болгаш НАТО-нуң доктаамал шериг комитединиң даргазы чораан генерал Хальштейнниң Европаны... Африкага камгалаар ужурлуг деп медеглеп турганы таварылга эвес.

Хөгжүп эгелеп турар чурттарга Бонннуң экономиктиг дузаламчызы дээр чүвези барыын-герман сан-хөө капиталының эрге-ажыктарын хандырар ужурлуг, ол дээрзин кажар арга-дыр. Бо чүүлдү бижээн авторнуң айтырыынга чоокта чаа харылавышаан, ГФР-ниң экономиктиг кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле министри Шеель болза Бонн чүгле ак сеткилдиг дузаламчыны көргүзүп турар дээр чүвениң бүзүредирин оралдажып турган болгай. Ындыг болза-даа федеративтиг республика хөгжүп эгелеп турар чурттарда хуу компанияларны болгаш чүгле банкыларны күрүнелен чээли болгаш чээшкин-биле хандырып чорудуп турар деп чүвени министриниң айыткан фактылары кергүзүп турар. Ынчаарга ол чээлилер талазы-биле телевирлер чеди хуу чедип турар. Оон ужурунда «Шпигель» журналга берген бодунуң интервьюзунга президент Насерниң «Бис Барыын Германиядан дузаламчыны эвес, а билдингир хире-чергези-биле ийи дакпыр эгидип төлээр ужурлуг чээлилерни ап турар бис» деп медеглелиниң утказын билип алыры берге эвес-тир.

Ынчалза-даа ол «дузаламчы» база-ла дыка хөй политиктиг негелделерни тургузуп турар. Экономиктиг дузаламчы— «Хальштейнниң доктриназының» бадыткаарының ажыктыг чепсээ болур деп, «Зюддейче цейтунг» солун чоокта чаа ажы-биле билинген. Бо дузаламчының даштыкы политиканың сорулгаларынга бүрүнү-биле чагыртыр болгаш «ГФР-ниң талазында турары чигзиниг чок»— чүгле ындыг чурттарга ону көргүзер деп ук солун Бонну кыйгырган. Ындыг болза-даа хөгжүп эгелеп турар чурттар Бонннуң сезиктиг дузаламчызының төлевиринге боттарының тускай догуннаашкынын дужуп бээринге шуут-ла чүткүл чок болуп турар-дыр деп ол солуннуң редакторлары боттары-ла хомудап турганнар. Шынапла херек кырында ындыг болуп турар. Нижээ, Танзанияның найысылалынга ГДР-ниң кол консуль черин ажыдарын болдурбас деп калчаалыг негелдени Бонн тургузуп келген үезинде Танзанияның президентизи барыын-герман кандыг-даа дузаламчыны алырындан ойталаан болгай Тулдурьа алагадапканы ол-дур.

«Хальштейнниң доктриназының» буурап дүшкен чоруу оон моон соңгааргы хуу-салымының дугайында шуугаазынны Барыын Германияга болдурган. Бүгү чүүлдерден ап көөрге, ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктери ону архивке дужаап бээрин бодавайн турар. Чугаа болза доктринаны чүгле чаартыр дугайында, даштыкы херектер министри Шредерниң сөзү-биле алырга, ону «ажыктыг кылдыр ажыглаар» дугайында болуп турар. Парлалганың «Франбуртер альгемейне» деп органы «Хальштейнниң доктриназы» үндезининден тура бойлабаан» дээрзинге мурнуку хевээр бузурелдиг. Бонннуң даштыкы политиказының амгы буураашкыннары ону кылып турар кижилерниң иштинден кымны-даа чүү-даа чүвеге өөретпээн ышкаш-тыр. Ында кандыг-даа элдепсинер чүве чок. «Хальштейнниң доктриназы»— Бонннуң ниити политиказының, коргударының, адаанзырак чоруктуң болгаш милитаризмниң политиказы-ла болгай.

А. ГРИГОРЬЯНЦ.
Бонн хоорай.

Агаар байдус

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттагылап каап турар хүн болур. Хат өй тавында болгаш ол-бо чук угланыышкынныг. Агаарның температуразы республика 25 — 30 градус, а Кызылга—28—30 градус изиир.

КИНО

ИЮЛЬ 7.

«НАЙЫРАЛ»: «Бичии уруг болгаш крокодил» 10, «Каин XVIII» 11.30, 1.15, 3, «Ие болгаш соңгу иези» 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Маргыштыг яблок» 11.15, 1.15, «Крест эдилекчилери» (1-ги сериязы) 3, (2-ги сериязы) 4.50, «Крест эдилекчилери» (1-ги, 2-ги сериялары) 8.40 «Цирк» 6.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дарганың тугу» 12.40, «Авария» 2.40, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шииткел тевиг» 1.30, 5.30, «Инспектор Инкогнито» 3.30, 7.15, «Дүрүм дүрүм-не болгай» 9.15 шактарда.

ЧАПЫ ТЕАТРГА: «Дээрниң дулгуурy» 3, 5, 7, 9 шактарда.

Күрүнениң Кызылда башкы институду
студентилер хүлээп алырын чарлап тур

Июль 12-ден 22-ге чедир чурттуң дээди өөредилге черлеринге конкурстан дашкаар база бо институтка кирериниң немелде экзаменнерин чорударын чарлап тур.

Институттуң адрези: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 40.**

Москваның кедээ ажыл-агый академиязы — почвоведение болгаш агрономия тускай эртемнеринге.

Чиик үлетпүрнүң Москвада технология институду— дааранылга бүдүрүлгезиниң технологиязының талазы-биле тускай эртемге.

Краснодарның политехниктиг институду — механика база машина тудуунуң факультединге, соодукчу база компрессорлуг машиналар болгаш дерилгелер талазы-биле тускай эртемге.

Омскиниң политехниктиг институду — механика-технологтуг факультетке база полиграфия машиналары болгаш полиграфия бүдүрүлгезиниң технологиязынга.

Сибирьниң автомобиль-орук институду — автомобиль оруктарының тускай эртеминге.

Новосибирскиниң инженер-тудуг институду — бетон болгаш демир-бетон кылыглар талазы-биле тудуг факультединге.

Харылзааның Новосибирскиде электротехника институду— радио-харылзаа болгаш радиовещание тускай эртемнеринге.

Новосибирскиниң кедээ ажыл-агый институду — кедээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организациязының тускай эртеминге.

Красноярскиниң өңнүг металлдар институду — ажыктыг казымалдарны дилеп тыварының, даг электромеханиказының болгаш ажыктыг казымалдарны болбаазырадырының тускай эртемнеринге.

Омскиниң күш-культура институду — күш-культура болгаш спорт тускай эртеминге.

Красноярскиниң эмчи институду — эмнээриниң болгаш бичии уруглар эмнээриниң факультеттеринге.

Томскиниң эмчи институду — эмнээриниң болгаш фармацевт факультеттеринге.

Иркутскиниң эмчи институду — санитар-гигиена болгаш эмнээриниң факультеттеринге.

Айтырыгларны институтта хүлээп алыр комиссиядан билип ап болур.

РЕКТОРАТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23—54, агитация болгаш пропаганда база кедээ ажыл-агый килдистериниң 37-13, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 21-47, 27-41. Солун келбейн баргада 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. ТС—00662.